

Projekt

z dnia 21 grudnia 2020 r.

Zatwierdzony przez ...

Andrzej Berdych

WÓJTA GMINY DOBRZCZ

**UCHWAŁA NR XXVII/.../2020
RADY GMINY DOBRZCZ**

z dnia 29 grudnia 2020 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dobrcz
na lata 2020-2023**

Na podstawie art.18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z z 2020 r. poz. 713 i 1378) oraz art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2020 r. poz. 282, 782 i 1378) uchwala się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dobrcz na lata 2020-2023, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Dobrcz.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

RADCA PRAWNY

Michał Lipiński

Gminny Program Opieki nad Zabytkami
dla Gminy Dobrcz
na lata 2020 – 2023

I. WSTĘP

- 1.1. Położenie gminy.
- 1.2. Charakterystyka społeczno - gospodarcza.
- 1.3. Charakterystyka przyrodnicza.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

- 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

- 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)
- 5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.
 - 5.2.1. Rys historyczny obszaru Gminy Dobrcz.
 - 5.2.2. Miejscowości Gminy Dobrcz wraz z charakterystyką ich dziedzictwa kulturowego.
 - 5.2.3. Walory kulturowe Gminy Dobrcz.
 - 5.2.3.1. Dziedzictwo niematerialne.
 - 5.2.3.2. Dobra kultury objęte prawnymi formami ochrony.
 - 5.2.3.2.1. Obiekty nieruchome objęte prawną ochroną zabytków.
 - 5.2.3.2.2. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko - pomorskiego
 - 5.2.3.2.3. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków.
 - 5.2.3.2.4. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji zabytków.
 - 5.2.3.2.5. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.
 - 5.2.3.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych.
 - 5.2.4. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dobrcz.
 - 5.2.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

- 7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami.
- 7.2. Kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZED GMINĄ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.

XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA.

XIII. ANEKSY

I. WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe, to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń jak i naszych czasów. Do dziedzictwa kulturowego prócz dziedzictwa archeologicznego, architektonicznego i dziedzictwa sztuki zaliczamy także przejawy życia takie jak np. formy gospodarowania, przejawy rozwoju społeczności i inne elementy stanowiące o naszej kulturze. Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców. Dbanie o należyty stan i atrakcyjny wygląd zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie.

W takich przedsięwzięciach pomagać ma, wynikający ze społecznej potrzeby, gminny program opieki nad zabytkami, przewidziany przez ustawę o ochronie i opiece nad zabytkami. Jest także czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję. Aby gmina stała się piękna dla mieszkańców i atrakcyjna dla turystów trzeba zadbać o lokalne zabytki. Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Dobrcz na lata 2020-2023 kontynuuje starania samorządu o systematyczne i perspektywiczne prowadzenie działań z obszaru ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym gminy wyrażone w poprzedniej wersji niniejszego dokumentu obowiązującego w latach 2016-2019. Uprzednio obowiązujący Gminny Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Dobrcz na lata 2016-2019 został przyjęty uchwałą Rady Gminy Dobrcz nr XVIII/196/2016 z dnia 9 grudnia 2016 r. i ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko – Pomorskiego dnia 28 lutego 2017 r. pod pozycją 865. Wykonanie uchwały powierzono Wójtowi Gminy Dobrcz. Realizowany na przestrzeni czterech minionych lat, przez poszczególne wydziały Urzędu Gminy w Dobrcz – sprawdził się jako dokument wyznaczający cele i kierunki zadań dotyczących istniejących na terenie gminy obiektów zabytkowych. Aktualnie opracowany Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Dobrcz na lata 2020-2023 – bazując w znacznej mierze na doświadczeniach wynikających z realizacji uprzednich tego typu dokumentów – w części modyfikuje i jednocześnie wyznacza nowe cele przy jego realizacji, po pozytywnym zaopiniowaniu przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i właściwym przyjęciu w drodze uchwały Rady Gminy Dobrcz. Dokument ten zawiera aktualizację wszelkich zaistniałych na przestrzeni minionych czterech lat zmian w obowiązującym prawie dotyczącym zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także wprowadza zmiany w stosunku do istniejącego stanu zabytków zlokalizowanych na terenie Gminy Dobrcz.

Gminny program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie. Nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Przedmiotem opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Dobrcz jest weryfikacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz wypracowanie programu zarządzania zabytkami, w tym praca nad ich potencjałem. Program jest dokumentem strategicznym w zakresie ochrony zabytków, pozwoli na koordynację działań polityki przestrzennej w zakresie opieki i zarządzania dziedzictwem kulturowym. W okresie najbliższych czterech lat Program realizowany będzie dostępnymi środkami prawnymi oraz finansowymi.

Celem Programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Systematyczne wdrażanie ustaleń dokumentu powinno spowodować poprawę stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Dobrcz. Program powinien być znany nie tylko władzom lokalnym, ale i społeczności lokalnej. Ma za zadanie uświadamiać mieszkańców o konieczności dbania o lokalną tradycję przejawiającą się w inicjatywach społecznych, jak i o potrzebie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Mieszkańcy i władze gminy powinni dbać o utrzymanie indywidualnego charakteru regionu, w tym o zachowanie jego znamienych elementów zabytkowych i przyrodniczych.

Niniejszy Program opracowany został mając na uwadze art. 4 pkt 2 ustawy Prawo autorskie i pokrewne.

1.1. Położenie gminy

Gmina Dobrcz położona jest w centralnej części województwa kujawsko-pomorskiego, na terenie powiatu bydgoskiego. Jest jedną z 8 gmin powiatu i wchodzi w skład 6 gmin wiejskich. Z Dobrcza do Bydgoszczy – stolicy województwa odległość z centralnych części miejscowości wynosi w linii prostej 18 km, a w optymalnej odległości drogowej 21,5 km. Gmina wchodzi w skład regionu etnograficznego Bory Tucholskie. Jednostka zajmuje obszar o powierzchni 130 km² (9,3 % powierzchni powiatu), granicząc z 6 jednostkami:

- na północnym - zachodzie – z Gminą Koronowo;
- na północy i północnym - wschodzie – z Gminą Pruszcz;
- na wschodzie – z Gminą Unisław;
- na południowym - wschodzie – z Gminą Dąbrowa Chełmińska;
- na południu – z miastem Bydgoszcz;
- na południowym – zachodzie – z Gminą Osielsko.

Sieć osadniczą gminy tworzą miejscowości wiejskie. W skład Gminy Dobrcz wchodzi 32 miejscowości: Aleksandrowiec, Aleksandrowo, Augustowo, Borówno, Chełmszczanka, Dobrcz, Gądecz, Hutna Wieś, Karczemka, Karolewo, Kotomierz, Kozielec, Kusowo, Linówek, Magdalena, Marcelewo, Nekla, Pauliny, Pyszczyń, Sienno, Stronno, Strzelce Dolne, Strzelce Górne, Suponin, Trzebień, Trzeciewiec, Trzęsacz, Włóki, Wudzyn, Wudzynek, Zalesie, Zła Wieś.

Najbardziej skrajne odległości na terenie gminy oddalane są od siebie w odległości ok. 18 km w linii północny - zachód – południowy - wschód.

Ryc. 1. Gmina Dobrcz w układzie gmin

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 2. Położenie Gminy Dobrcz na tle Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie geoportal.gov.pl

1.2. Charakterystyka społeczno – gospodarcza

Na dzień 30 czerwca 2020 roku według danych Urzędu Gminy w Dobrczu obszar gminy zamieszkiwało 11 706 osób, w tym Dobrcz – siedzibę gminną - 1 812 osób.

Łączna liczba podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na rok 2020 w analizowanej jednostce wyniosła 758. Na terenie Gminy Dobrcz najbardziej rozwiniętą działalnością gospodarczą jest „handel; naprawa pojazdów samochodowych” (sekcja G – 140 podmiotów), budownictwo (sekcja F – 132 podmioty) oraz przetwórstwo przemysłowe (sekcja C – 92 podmioty). W zdecydowanej większości są to małe działalności.

Gmina posiada rolniczy charakter. Na jej obszarze znajduje się 10 724 ha użytków rolnych razem, co stanowi 82,4 % powierzchni ogółem jednostki.

W Gminie Dobrcz według danych GUS nie odnotowuje się turystycznych obiektów noclegowych.

1.3. Charakterystyka przyrodnicza

Pod względem fizyczno - geograficznym teren Gminy Dobrcz znajduje się w prowincji Nizy Środkowoeuropejskiego. Opisany obszar mieści się w podprowincji Pojezierza Południowobałtyckie,

w makroregionie Pojezierze Południowopomorskiego oraz Doliny Dolnej Wisły. W układzie mezoregionalnym wg Kondrackiego gmina mieści się w zasięgu jednostek: Wysoczyzna Świecka oraz Dolina Fordońska.

Teren gminny jest płaski bądź lekko falisty (wysokości wahają się ok. od 30 m n.p.m. w dolinie Wisły do 100 m n.p.m. w okolicach Wudzyna).

Południowo – wschodnią granicę gminy wyznacza rzeka Wisła. W gminie największymi jeziorami są: Jezioro Borówno (43,8 ha), Jezioro Kusowo (44 ha) oraz Jezioro Dobrcz (30,2 ha).

W granicach charakteryzowanego terenu występują następujące obszary i obiekty chronione:

- Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk – Solecka Dolina Wisły (kod PLH 400003);
- Natura 2000 - obszar specjalnej ochrony ptaków – Dolina Dolnej Wisły (kod PLB 400003);
- Rezerwat przyrody: Augustowo;
- Park krajobrazowy: Nadwiślański Park Krajobrazowy;
- 23 pomniki przyrody;
- 12 użytków ekologicznych.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dobrcz na lata 2020 – 2023 sporządzono na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782, 1378).

Art.87., ust. 1. mówi o tym, że „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dobrcz:

- sporządzany jest na okres 4 lat przez Wójta Gminy Dobrcz;
- co 2 lata wymaga sprawozdania przez Wójta Gminy Dobrcz poprzez przedstawienie go Radzie Gminy Dobrcz;
- przyjmuje Rada Gminy Dobrcz, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zwanego dalej WKZ) w Toruniu, Delegatura w Bydgoszczy;
- ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Zgodnie z zapisami art. 87, ust. 2. ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami Program Opieki nad Zabytkami ma na celu m. in.:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Obowiązujący w Polsce system prawny gwarantuje ochronę zabytkom i całości dziedzictwa kulturowego na terenie kraju. Poniżej wskazano akty prawne wskazujące obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946)

- *Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*
- *Art. 6. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*
- *Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa .*

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782, 1378) jako główny akt prawny regulujący zasady ochrony i opieki nad zabytkami. Ustawa ta w art. 3 definiuje podstawowe pojęcia:

- *Zabytek* – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- *Zabytek nieruchomy* – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.;
- *Zabytek ruchomy* – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.;
- *Zabytek archeologiczny* – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- *Instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami* – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- *Prace konserwatorskie* – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- *Prace restauratorskie* – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- *Roboty budowlane* – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub otoczeniu zabytku;
- *Badania konserwatorskie* – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- *Badania architektoniczne* – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- *Badania archeologiczne* – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- *Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny* – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- *Historyczny zespół budowlany* – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- *Krajobraz kulturowy* – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

- *Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.*

3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713, 1378). Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.

- *Art. 7. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:*

9) *kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*

4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086, 1378).

5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333).

6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz. 1219, 1378, 1565).

7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55, 471, 1378.).

8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65, 284, 471, 782, 1709).

9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057).

11. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2020 r. poz. 802, 1086).

12. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1473, z 2020 r. poz. 284).

13. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

14. Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 711).

15. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354).

16. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 Nr 113, poz. 661).

17. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014, poz. 399 ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012, poz. 987).

2. Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012, poz. 642).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2015, poz. 1446).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dobrcz sporządzono z uwzględnieniem zewnętrznych uwarunkowań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym aktów prawa oraz innych opracowań strategicznych o podobnej tematyce.

Rządowymi dokumentami tworzący ramę do mecenatu oraz nowoczesnej polityki względem materialnej poprawy stanu zabytków są:

a) Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004 – 2020

Działania uwzględnione w Strategii w bezpośredni sposób przekładają się na rozwój kultury, ale także na społeczno - ekonomiczny rozwój regionów.

Za misję Narodowej Strategii Rozwoju Kultury uznano: „*zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów*”. W ramach prac Narodowej Strategii sformułowano następujące cele:

Cel strategiczny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele

częstkowe:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
3. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury.
4. Wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury.
5. Poprawa warunków działalności artystycznej.
6. Efektywna promocja twórczości.
7. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
8. Zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

b) Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – „Dziedzictwo Kulturowe”

Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe” jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

1. Ochrona zabytków
2. Wspieranie działań muzealnych.
3. Kultura ludowa i tradycja.
4. Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą.
5. Ochrona zabytków archeologicznych.
6. Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego.
7. Miejsca Pamięci Narodowej.

c)

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Cel główny programu to: Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa, kulturowego dziedzictwa kulturowego,
- Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami, opieki nad zabytkami,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa, wartości dziedzictwa, wartości dziedzictwa kulturowego.

d) Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju, jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. W dokumencie tym zakłada się rozwój bogactwa polskich regionów – miast i obszarów wiejskich – w oparciu o wykorzystanie wewnętrznych

potencjałów polskiej przestrzeni – ich dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, potencjału gospodarczego, innowacyjnego oraz naukowego. W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju określono cel strategiczny polityki przestrzennego zagospodarowania kraju: „Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”.

Osiąganie celu strategicznego musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Dobrcz wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

a) Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego ro roku 2020. Plan modernizacji 2020+

Dnia 21 października 2013 roku Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwalił aktualny dokument Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Przyjęto następującą misję rozwoju województwa: Kujawsko-pomorskie–człowiek, rodzina, społeczeństwo.

Dokument Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego ustala trzy priorytetowe obszary działań strategicznych:

- Konkurencyjna gospodarka
- Modernizacja przestrzeni wsi i miast
- Silna metropolia
- Nowoczesne społeczeństwo

Zidentyfikowano osiem celów strategicznych:

- Gospodarka i miejsca pracy
- Dostępność i spójność
- Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi
- Innowacyjność
- Nowoczesny sektor rolno-spożywczy
- Bezpieczeństwo
- Sprawne zarządzanie
- Tożsamość i dziedzictwo

b) Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014 - 2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014 – 2020 został zatwierdzony przez Komisję Europejską dnia 16 grudnia 2014 roku. Program składa się z 12 Osi Priorytetowych wraz z poszczególnymi działaniami.

Celem głównym Regionalnego Programu jest: uczynienie województwa kujawsko-pomorskiego konkurencyjnym i innowacyjnym regionem Europy oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców. Osie priorytetowe programu to:

1. Wzmocnienie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu.
2. Cyfrowy region.
3. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie.
4. Region przyjazny środowisku.
5. Spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu.

6. Solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry.
7. Rozwój lokalny kierowany przez społeczność.
8. Aktywni na rynku pracy.
9. Solidarne społeczeństwo.
10. Innowacyjna edukacja.
11. Rozwój lokalny kierowany przez społeczność.
12. Pomoc techniczna.

W ramach osi **4. Region przyjazny środowisku** wskazano priorytety inwestycyjne, którym jednym z nich jest priorytet *6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. W jego ramach określono cel szczegółowy: *zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu kujawsko-pomorskiego*. Realizacja priorytetu służyć będzie z jednej strony zachowaniu dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz rozwojowi zasobów kultury, z drugiej bardziej efektywnemu ich wykorzystaniu dla rozwoju społeczno - gospodarczego regionu jako źródła realnych korzyści ekonomicznych.

Program podkreśla, iż w województwie kujawsko-pomorskim znajdują się unikatowe obiekty zabytkowe podlegające ochronie, w szczególności są to obiekty architektury sakralnej, rezydencjonalnej, zamki, zespoły miejskie (UNESCO), zieleń zabytkowa, historyczna infrastruktura wojskowa oraz stanowiska archeologiczne.

c) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zgodnie z zasadą zintegrowanego planowania strategicznego jest wyrazem przestrzennym Strategii Rozwoju Województwa.

Celem nadrzędnym województwa kujawsko-pomorskiego jest poprawa konkurencyjności regionu i podniesienie poziomu życia jego mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Realizacja tego celu oznacza wykreowanie w województwie mechanizmów generujących efektywny ekonomicznie rozwój, kształtowanie racjonalnych, społecznie akceptowalnych i ekonomicznie efektywnych struktur zagospodarowania przestrzennego, ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego województwa oraz ochronę jego dziedzictwa kulturowego.

Celem głównym ww. planu zagospodarowania przestrzennego jest zbudowanie struktur funkcjonalno - przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców.

Potencjał rozwojowy przedmiotowego obszaru to zarówno atrakcyjność środowiska naturalnego, jak i bogactwo środowiska kulturowego.

Znaczny potencjał kulturowy stwarza szanse dla rozwoju społeczno - gospodarczego regionu, zwłaszcza rozwoju turystyki oraz wzmocnienia tożsamości.

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wyróżniono specyficzne pod względem cech kulturowych regiony:

- obszar historycznej ziemi chełmińskiej;
- obszar związany z dziedzictwem Piastów;
- obszar Pałuk i Kujaw;
- obszar dawnego osadnictwa holenderskiego;
- pozostałe obszary, wyróżniane jako obszary specyficznych kompozycji krajobrazu fizjograficznego i cennych walorów kulturowych.

W oparciu o waloryzację zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego na terenie województwa wyróżniono najatrakcyjniejsze obszary. Południowa i wschodnia część Gminy Dobrcz została włączona w II z XV wydzielonych rejonów turystycznych. Ponadto Dobrcz oznaczono tu, jako miejscowość posiadającą dobrze zachowany układ urbanistyczny. Uwarunkowania rozwoju turystyki wskazują, iż Dobrcz jest ośrodkiem obsługi ruchu turystycznego o znaczeniu podregionalnym, generującym ruch turystyczny krajoznawczy. W części gminy wyznaczono rejon turystyczny o znaczeniu ponadlokalnym – Jeziora Bydgoskie.

Sam Program odnotowuje, że Rejon Bydgoskich Jezior zalicza się do ukształtowanych rejonów turystycznych, a Muzeum Kolei Wąskotorowej w Wenecji stanowi ważny punkt turystyczny. Gmina Dobrcz należy do krajowej czołówki pod względem osób odwiedzających muzea. Dokument przewiduje wzmocnienie pozycji Dobrcza, jako regionalnego centra obsługi ruchu turystycznego o charakterze pobytowym i krajoznawczym. Oprócz tego planuje się rewaloryzację historycznego układu miasta oraz powołanie rezerwatu kultury ruin zamku w Wenecji.

Polityka kraju oraz województwa Kujawsko-Pomorskiego stawia sobie za cel ochronę dziedzictwa kulturowego, zmierzającą do kształtowania struktur przestrzennych umożliwiających ochronę krajobrazu kulturowego i pojedynczych zabytków przed zniszczeniem, degradacją, dewaloryzacją oraz udostępniającą dziedzictwo kulturowe społeczeństwu.

Zachowanie dziedzictwa kulturowego wymaga przestrzegania następujących zasad:

- zachowania dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń;
- harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego;
- dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Dla podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności regionu konieczne jest podjęcie działań prowadzących do zachowania i pełnego wykorzystania turystycznych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego poprzez:

- pełne wykorzystanie walorów rejonów turystycznych, w tym: Borów Tucholskich i Doliny Brdy, Pojezierza Brodnickiego, Zbiornika Włocławskiego, Doliny Drwęcy;
- zagospodarowanie turystyczne istniejących i projektowanych zbiorników wodnych oraz naturalnych wód powierzchniowych;
- poprawę zagospodarowania istniejących szlaków turystycznych w niezbędne urządzenia z zakresu ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej;
- konserwację zabytkowych obiektów sakralnych oraz zespołów dworsko - parkowych;
- organizację regionalnych imprez folklorystyczno - kulturowych.

d) Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2020

Rolą i zadaniem Programu opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2017-2020 jest wzmocnienie pozytywnych tendencji w opiece nad dziedzictwem kulturowym regionu. Celem strategicznym będzie dalsze ugruntowanie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej.

Ochroną objęto nie tylko materialne dobra kultury, ale także skoncentrowano się na niematerialnych aspektach dziedzictwa. Podstawą do zdefiniowania terminu „dziedzictwo niematerialne” jest konwencja UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r. Według niej dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki.

Program wskazuje kategorie obiektów, które w unikatowy sposób stanowią świadectwo idei czasu i miejsca, w którym powstały, pełniąc rolę przekazywaczy wartości artystycznych i duchowych, a także elementów wplecionych w ciąg procesów historycznych.

Cel nadrzędny Programu to utrzymanie różnorodności kulturowej województwa jako świadectwa historii regionu oraz potencjału dla rozwoju gospodarczego. Cele szczegółowe to:

- zachowanie dziedzictwa materialnego;
- zachowanie dziedzictwa niematerialnego;
- kultywowanie tradycji regionalnych;
- wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego; wzrost konkurencyjności regionu.

Główne działania w zakresie opieki nad zabytkami przewidywane przez Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego to:

- wspieranie działań zmierzających do poszerzania listy obiektów, wpisanych do rejestru zabytków, na przykład poprzez odpowiednie wymogi konkursowe;
- propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków;
- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko - restauratorskich, rewitalizacyjnych i ratunkowych przy obiektach nieruchomych i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji;
- wspomaganie działań konserwatorsko - restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych;
- wspomaganie organizacji szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- wspomaganie organizacji konkursów o charakterze edukacyjnym;
- nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości zasobów dziedzictwa kulturowego województwa;
- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa;
- wspomaganie działań w obszarze digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania;
- aktywizacja środowisk lokalnych poprzez przywracanie dawnych praktyk tanecznych i muzycznych;
- wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”;
- aktywizacja środowisk poprzez organizowanie warsztatów nauki rękodzieła, budownictwa instrumentów czy nauki gry na instrumentach tradycyjnych;
- wspieranie zajęć z twórcami i rzemieślnikami, dotyczących przekazywania ich umiejętności;
- wspieranie w oparciu o istniejące mechanizmy działań popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego, takie jak: opracowania syntetyczne i monograficzne dotyczących dziedzictwa kulturowego województwa w jego wymiarze materialnym i niematerialnym, przewodniki, vademeca, informatory, materiały informacyjne i promocyjne związane z obiektami objętymi ochroną prawną, wspieranie w ramach istniejących regulacji prawnych wydawnictw związanych z dziedzictwem kulturowym (wydawnictwa książkowe, audiobooki, materiały filmowe i inne) ze zbiorów własnych instytucji z terenu województwa;
- wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc;
- wspieranie rozwoju turystyki bazującej na kulturowym dziedzictwie regionu;
- wspomaganie tworzenia tras turystycznych i produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa, łączących elementy materialne i niematerialne;
- wspomaganie działań w zakresie kompleksowego zagospodarowania istniejących szlaków kulturowych, zarówno tych o znaczeniu międzynarodowym, jak i regionalnym;
- wspieranie i kształtowanie rozwoju turystyki kulturowej o charakterze religijnym, sentymentalnym czy tematycznym;
- wykorzystanie tożsamości kulturowej regionu jako czynnika marketingowego.

Z obszaru Gminy Dobrcz w Programie wyróżniono wśród obiektów drewnianych kościoł parafialny p.w. św. Marii Magdaleny z XVII w. we Włókach.

e) **Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego**

Dla potrzeb opracowania Strategii przeprowadzono waloryzację zasobów środowiska kulturowego województwa, pod kątem ich atrakcyjności turystycznej. Wyodrębniono miejscowości i obszary skupiające dobra kultury, których historia, forma architektoniczna lub oddziaływanie w krajobrazie przyrodniczo - kulturowym stanowią o atrakcyjności miejsca.

Uwzględniono walory zasobów kulturowych województwa zarówno te, które od lat znajdują pełne wykorzystanie turystyczne, jak i te, które dotychczas niedostatecznie wyeksponowane mogą w istotny sposób poszerzyć ofertę turystyczną regionu.

Dokument Strategii wskazuje na interakcję pomiędzy uwarunkowaniami i stanem rozwoju turystyki, a ochroną środowiska przyrodniczego i kulturowego (zarówno ochrona, jak i wykorzystanie zasobów na potrzeby turystyki), jak również aspekt społeczny turystyki, czy stan rozwoju infrastruktury technicznej w obszarach turystycznych. Strategia wskazuje na potrzebę aktywizacji rozwoju markowych produktów turystycznych, w szczególności pięciu: turystyka biznesowa, turystyka w miastach i turystyka kulturowa, turystyka na terenach wiejskich, turystyka rekreacyjna, aktywna i specjalistyczna, turystyka przygraniczna i tranzytowa. Dokument przewiduje także uwzględnienie zadań związanych z przystosowaniem zabytków dla potrzeb turystyki. Zakłada wzrost nakładów na inwestycje infrastrukturalne i rozwój produktu turystycznego, w tym: promocja obiektów i szlaków dziedzictwa kulturowego. Strategia planuje wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego, środowiska cywilizacyjnego i przyrodniczego w edukacji, a w szczególności w wykreowaniu młodzieży.

f) Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bydgoskiego na lata 2017-2020

Podstawowym celem sporządzenia i realizacji programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego powiatu poprzez różnorodną działalność związaną z określeniem warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach powiatu, a także włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny powiatu. Program stanowi podwalinę współpracy między samorządem, właścicielami zabytków.

Na terenie 8 gmin Powiatu Bydgoskiego, podlegających pod Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, znajduje się 55 obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego oraz 395 obiektów wpisanych do ewidencji zabytków województwa kujawsko-pomorskiego (dane na czas sporządzenia PPOnZ). W Programie wyróżniono drewniany kościół we Włókach oraz wczesnośredniowieczne stanowisko archeologiczne w Strzelcach Dolnych. We własności Powiatu Bydgoskiego z terenu Gminy Dobrcz znajduje się oficyna dworska oraz park z Karolewa. Ponadto w dokumencie opisano najistotniejsze zabytki znajdujące się na terenie powiatu (nie znalazły się tu zabytki z terenu Gminy Dobrcz).

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Poniżej ukazano wybrane dokumenty strategiczne dla Gminy Dobrcz. Wyszczególniono oraz przedstawiono zagadnienia w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy. Programy strategiczne stanowiły wytyczne do opracowania niniejszego dokumentu.

a) Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Gmina Dobrcz

Niniejsze Studium uchwalone zostało po raz ostatni przez Radę Gminy Dobrcz 30 czerwca 2006 roku. Uchwała Nr XXVIII/322/2006 dotyczy zmienionej części tekstowej w porównaniu do roku 2000 oraz części graficznej w skali 1:25 000 obejmującej teren całej gminy.

Ochrona dóbr kultury przedstawiona została w rozdziale 6 Studium. W opracowaniu wymieniono następujące obiekty o dużej wartości kulturowej:

- pozostałości zespołu dworskiego z poł. XIX w. w Augustowie,
- dom murowany z początku XX w. w Borównie,
- dwór, obecnie klasztor misjonarzy Św. Ducha z 1 poł. XIX w. w Chełmszczoncy,
- zespół kościoła parafialnego z XIX w. w Dobrczu,
- kapliczka murowana z 1900 r. i zespół dworski z XIX i XX w. w Gądeczu,
- pozostałości zespołu dworskiego z XIX w. Karolewie,
- szkoła i poczta / obecnie domy mieszkalne / murowane z pocz. XX w., zespół pałacowy z XIX w., domy mieszkalne / wł. PKP / z pocz. XX w. w Kotomierzu,

- kościół ewangelicki ob. rzymsko - kat. drewniany z pocz. XX w. i szkoła ob. dom mieszkalny z 1 poł. XX w.
- pozostałości zespołu dworskiego z pocz. XX w. w Kusowie,
- zespół dworski z 2 poł. XIX w. w Paulinach,
- park dworski z 2 poł. XIX w. w Pyszczyńcu,
- pozostałości zespołu dworskiego z pocz. XX w. w Siennie,
- szkoła murowana z pocz. XX w. i domy drewniane z 2 poł. XIX w. w Stronnie,
- zagroda i domy murowane z pocz. XX w., dom drewniany z 1 poł. XIX w. i młyn z pocz. XX w. w Strzelcach Górnych,
- zespół dworski z 2 poł. XIX w. w Strzelcach Górnych,
- szkoła obecnie dom mieszkalny murowany z 1 poł. XX w. w Suponinie,
- szkoła murowana z pocz. XX w., zespół pałacowy z 2 poł. XIX w. i dom drewniany z 1 poł. XX w. w Trzebieńcu,
- szkoła murowana z pocz. XX w., zagroda z 2 poł. XIX w., dom i młyn murowane z pocz. XX w. w Trzeciewcu,
- zespół dworski z końca XIX w. i dom drewniany z lat 30-tych XX w. w Trzęsaczu,
- kościół drewniany z 1699 r. i zespół kościoła ewangelickiego z lat 20-tych XX w., szkoła murowana z 1900 r. oraz domy mieszkalne z pocz. XX w. we Włókach,
- kościół murowany z 2 poł. XIX w., kapliczka murowana z pocz. XX w. szkoła / obecnie dom mieszkalny / z pocz. XX w. zagroda z pocz. XX w. i domy drewniane z XIX w. w Wudzyńcu,
- zagroda i domy murowane z 1 poł. XX w. w Wudzyńcu.

Dodatkowo wyznaczono zadania, które mają na celu ochronę dziedzictwa kulturowego. Należą do nich:

1. Bezwzględne przestrzeganie stref ochrony konserwatorskiej oznaczonych na rysunku Studium i wynikających z nich obowiązków ścisłej współpracy ze Służbą Ochrony Zabytków,
2. Uzgadnianie ze Służbą Ochrony Archeologicznej wszelkich prac ziemnych w rejonie stref ochrony archeologicznej i stanowisk archeologicznych oznaczonych na rysunkach studium.
3. Wnioskowanie tworzenia nowych stref ochrony konserwatorskiej przy ścisłej współpracy z Państwową Służbą Ochrony Zabytków.
4. Utworzenie kompletnej ewidencji obiektów / architektury, zabytków techniki, krajobrazów komponowanych, obiektów archeologicznych o znacznych walorach zabytkowych.
5. Tworzenie długofalowych projektów zagospodarowania obszarów o dużych wartościach kulturowych.
6. Czynne wspieranie przez Urząd Gminy działań zmierzających do utrzymania lub przywrócenia jak najlepszego stanu terenom i obiektom o wysokiej wartości kulturowej lub zabytkowej wskazanym przez instytucje powołane do opieki na danym terenie.
7. Harmonijne wkomponowanie w krajobraz obiektów nowych, a niezbędnych zwłaszcza związanych ze strefą gospodarczą i użyteczności publicznych / znacznie odbiegających od modelu zabudowy tradycyjnej.
8. Kontynuacja form zabudowy tradycyjnej w zabudowie współczesnej.
9. Unikanie zabudowy wielkogabarytowej w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów i zespołów zabytkowych.
10. Wstrzymanie rozpraszania zabudowy i zahamowanie procesu zacierania podziałów śródpolnych.
11. Tworzenie neutralnych pasów zieleni / filtrów / wokół zespołów o szczególnej wartości w oparciu o wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej.
12. Zharmonizowanie tzw. małej architektury z istniejącymi formami zabudowy oraz prawidłowe wkomponowanie poszczególnych obiektów w obszary o dużych walorach krajobrazowo – kulturowych.

13. Przeciwdziałanie samowoli budowlanej, a zwłaszcza dotyczącej prac przy obiektach zabytkowych.

b) Strategia Rozwoju Gminy Dobrcz na lata 2014 – 2022

Uchwałą Nr III/25/15 z dnia 5 lutego 2015 r. przyjęto zmiany do Strategii Rozwoju Gminy Dobrcz na lata 2014 – 2022 przez Radę Gminy Dobrcz.

W Strategii określono misję: „*Stworzenie infrastruktury dla godnego życia w dostatku i czystym środowisku, z dostępem do edukacji i kultury, dla zapewnienia pracy mieszkańcom, dającej poczucie stabilizacji i pewności życia, przy zwiększeniu aktywności naszej społeczności*”. Drogą do realizacji misji mają być osiągnięte zadania, które określono w 3 głównych priorytetach:

1. Nowoczesna gospodarka.
2. Przyjazne i bezpieczne środowisko.
3. Rozwinięte społeczeństwo.

Dodatkowo określono 3 cele główne, które nawiązują do wyznaczonych powyżej priorytetów:

1. Rozwój gminy poprzez wykorzystanie dobrego położenia i istniejących zasobów.
2. Zwiększanie świadomości ekologicznej i poczucia bezpieczeństwa.
3. Poprawa jakości życia mieszkańców na wsi.

W podrozdziale 3.2. Turystyka, odniesiono się do obiektów zabytkowych. Według autorów Strategii liczba zabytków na terenie gminy wynosi 102. Odniesiono się do obiektów będących w rejestrze zabytków: 12 parków wiejskich, pałace (Gądecz, Trzęsacz, Kotomierz, Strzelce Górne), kościoły (Włóki, Kozielec, Dobrcz, Wudzyn, Kotomierz), cmentarze i inne obiekty: spichlerze, wozownia, domy, młyny.

c) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Dobrcz

Na terenie gminy obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Obejmują one swoim obszarem następujące miejscowości: Kotomierz, Magdalenka, Pyszczyń, Nekla, Sienno, Zalesie, Strzelce Górne, Wudzyn, Wudzynek, Stronno, Suponin. Należy zaznaczyć, że nie wszystkie miejscowości objęte są w całości MPZP.

Dla części terenów objętych miejscowym planem ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Jednakże obecnie na terenie gminy funkcjonują również MPZP uchwalone przed 2003 r., czyli rokiem kiedy opublikowano ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Niezależnie od szczegółowych ustaleń planów w przypadku odkrycia przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, należy zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć oraz powiadomić odpowiednie służby konserwatorskie.

d) Plany Odnowy Miejscowości na terenie Gminy Dobrcz

Na terenie Gminy Dobrcz 21 miejscowości opracowało Plany Odnowy Miejscowości. Owe Plany mają być narzędziem służącym podniesieniu standardu życia i pracy na wsi poprzez realizację zadań inwestycyjnych zwiększających atrakcyjność wsi i otwierających daną miejscowość dla nowych mieszkańców, inwestorów gospodarczych oraz turystów.

POM przedstawiają charakterystykę miejscowości, jej zasób (w tym dziedzictwo kulturowe), analizę SWOT oraz planowane zadania inwestycyjne. W niektórych opracowaniach w sposób dodatkowy określono priorytety rozwoju miejscowości, w skład których wchodzi przypisane zadania.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Rys historyczny obszaru Gminy Dobrcz

Historia Dobrcza i okolic sięga czasów przed narodzeniem Chrystusa. Najwcześniejsze ślady osadnictwa na terenie obecnej gminy datowane są na 1 500 – 1 300 lat przed naszą erą i sięgają I okresu epoki brązu. Znaleziskiem świadczącym o pradawnym osadnictwie z terenu omawianej jednostki jest najstarszy znaleziony artefakt w Dobrczu - brązowy, trójkątny sztylet z rękojeścią przytwierdzoną do klingi. Innymi ważnymi przedmiotami odkrytymi z terenu gminy są: fragment dzidy żelaznej z Borówna, toporek kamienny

z Gądecza, popielnica z prochami z Karolewa, fragmenty naczyń glinianych z Wudzyna oraz liczne znaleziska z wczesnośredniowiecznego grodu w Strzelcach Dolnych.

W okresie rzymskim przez obszar gminy przebiegał bursztynowy szlak handlowy m.in. przez Trzeciewiec oraz Trzęsacz. Szlak ten utrzymywał się aż do XIX w. Na przełomie VII i VIII w. w Strzelcach Dolnych powstał gród założony przez plemiona Pomorzan, który ogrywał ważną rolę w tym czasie. Równolegle w Strzelcach Górnych i Gądeczu powstawały mniejsze osady.

Najstarszą wzmianką dotyczącą siedziby gminnej jest dokument przekazania Dobrcza z 1213 roku. Nawiązuje on do oddania przez biskupa Iwo Odrowąża ówczesnej wsi Dobrech klasztorowi cysterskiemu w Sulejowie. Od tego czasu dzieje miejscowości związane są z owym zakonem. W 1242 r. książę kujawski Kazimierz, syn Konrada Mazowieckiego wydał dokument, który potwierdził pismo z 1213 r. W 1285 r. Dobrcz, Trzęsacz oraz Włóki zostały włączone do dóbr klasztoru byszewskiego. Dwa lata później Dobrcz przeszedł w ręce biskupa kujawskiego Wisława. Biskupi wrocławscy posiadali Dobrcz do 1576 roku, kiedy to ówczesny biskup Stanisław Karnkowski przekazał miejscowość kapitulie wrocławskiej w formie opłaty.

Po I rozbiorze Polski obszar gminy znalazł się w zaborze pruskim. Od tego czasu osiedlali się tu Niemcy. Poza tym teren ówczesnej gminy zaczęli zasiedlać Holendrzy, którzy zamieszkiwali Strzelce Dolne, Włóki i Hutną Wieś. W 1807 r. powstało Księstwo Warszawskie, które przetrwało do 1815 roku. W jego skład wchodziły tereny dzisiejszej Gminy Dobrcz. W latach 1809 – 1812 folwark Dobrcz został wydzierżawiony Janowi Firchowo. Po upadku Księstwa obszar gminy znalazł się w Wielkim Księstwie Poznańskim, regencji bydgoskiej. Od tego czasu Prusacy przejęli majątki kościoła, a Dobrcz został pruską wsią królewską. W latach 30. XIX wieku dzierżawcą folwarku Dobrcz został właściciel karczmy Jerzy Remus. Uwłaszczenie chłopów w I połowie XIX w. spowodowało utworzenie 15 nowych gospodarstw we wsi. Od 1820 roku w każdej wsi był sołtys. Koniec XIX w. i początek XX w. charakteryzował się silną germanizacją Polaków. Jej przejawem była m. in. nauka w szkołach po niemiecku oraz zmiany nazw miejscowości na niemieckie, które podano w poniższej tabeli. Najbogatsze wsie: Borówno, Włóki oraz Mirowice były najchętniej zasiedlane przez Niemców.

Tabela 1. Przykładowe zmiany nazw miejscowości z terenu Gminy Dobrcz

Nazwa polska	Nazwa niemiecka	Nazwa polska	Nazwa niemiecka
Borówno	Luisensee	Stronno	Stronnau
Dobrcz	Dobsch	Trzebień	Hohenhausen
Kotomierz	Klarheim	Trzeciewiec	Goldfeld
Mirowice	Fridingen	Włóki	Wluki, Weichselhost
Pauliny	Paulinen	Wudzyn	Gross Wudschin
Pyszczyń	Ludwigsfelde	Zalesie	Walde

Źródło: VIII wieków Dobrcza na kartach historii 1213 – 2013

W 1852 r. rozpoczęto budowę linii kolejowej Bydgoszcz – Gdańsk. Przejezdność ostatniego odcinka nastąpiła w 1933 r. Dworce w Kotomierzu oraz w Stronnie powstały z pocz. XX w. i znajdowały się na owej trasie. Z końcem XIX w. zaczęto budowę linii kolei wąskotorowych. W 1895 r. oddano do użytku trasę Maksymilianowo – Gądecz o długości 12 km, którą później przedłużono do Kozielca.

W 1914 r. rozpoczęła się I wojna światowa, w skutek której Polska odzyskała niepodległość. W ramach przeprowadzonego powszechnego spisu ludności w 1931 r. wsie z terenu Gminy Dobrcz liczyły łącznie 4 766 mieszkańców. Jako jednostka administracyjna Gmina Dobrcz została powołana w lipcu 1934 r. Z tego czasu nowo utworzony organ obejmował 11 byłych gmin jednostkowych: Aleksandrowo, Borówno, Dobrcz, Magdalenka, Mirowice, Nekla, Strzelce Dolne, Trzeciewiec, Włóki, Zalesie, Zawieś oraz 11 obszarów dworskich: Strzelce Górne, Kusowo, Pauliny, Sienno, Pyszczyń, Nieciszewo, Trzebień, Augustowo, Gądecz, Trzęsacz i Kotomierz. Obszar gminy wynosił 10 469 ha. We wsiach: Strzelce Dolne, Włóki, Trzeciewiec, Dobrcz funkcjonowały kuźnie. W okresie międzywojennym reaktywowano Ochotniczą Straż Pożarną w Dobrczu, którą założono w 1908 r.

1 września 1939 r. wybuchła II wojna światowa. Do dnia dzisiejszego męstwo polskich żołnierzy poległych podczas działań zbrojnych upamiętniają liczne pomniki na terenie gminy. Szczególnie do krwawych starć dochodziło na linii Trzeciewiec – Włóki, gdzie zginęło wielu bohaterów, których upamiętnia pomnik we Włókach. Walki między wojskami polsko – niemieckimi miały miejsce pod Stronnem. Poległych pochowano masowo we Wudzyń. W październiku 1939 r. rozpoczęły się wywozy ludności z terenu gminy. W pierwszej

kolejności dotyczyło to właścicieli nieruchomości z przedwojennych parceli z: Kotomierza, Trzebienia, Sienna i Strzelec Górnych. Wykształconych Polaków aresztowano, a polskie gospodarstwa zaczęli przejmować Niemcy. W tym czasie przyłączono do Gminy Dobrcz Wudzyn, Wudzynek i Stronno. W styczniu 1945 r. Armia Czerwona wkroczyła na teren gminy. Szczególnie zacięte walki stoczono w Pyszczyńcu, Magdalence, Zalesiu, Kotomierzu, Trzebieniu i Mirowicach, które zostały zniszczone w 30 %. 27 stycznia 1945 r. Dobrcz, Trzeciwiec oraz Włoki zostały wyzwolone.

Po wojnie nastąpił czas odbudowy gminy. Powołano wiele organizacji, utworzono Dom Kultury, bibliotekę, w Siennie Ośrodek Zdrowia. Administracyjnie obszar gminy należał do województwa pomorskiego. W tym czasie obszar gminy wynosił 13 024 ha, a liczba ludności wynosiła 5 300. 1 stycznia 1952 r. Wudzyn, Wudzynek i Karolewo odłączono od Gminy Dobrcz i przyłączono do Gminy Koronowo. Jednakże powstały wtedy nowe sołectwa: Kotomierz, Trzebień i Sienna. 25 września 1954 r. podział administracyjny Polski uległ zmianie, wskutek czego dotychczasowe gminy zastąpiono gromadami. Na terenie ówczesnej gminy powołano 3 gromady: Dobrcz, Trzeciwiec oraz Strzelce Górne. Nekla, Mirowice oraz Stronno będące wcześniej w Gminie Dobrcz weszły odpowiednio w skład gromad: Żołędowo, Pruszcz oraz Wudzyn. Gromady zlikwidowano w 1972 roku. Trzy lata później do Gminy Dobrcz wcielono Stronno, Wudzyn i Wudzynek. W 1996 r. w miejscowościach powyżej 0,5 tys. osób wprowadzono nazwy ulic. Od 1 stycznia 1999 r. w wyniku przeprowadzonej ostatniej reformy administracyjnej Gmina Dobrcz znajduje się w powiecie bydgoskim, w województwie kujawsko – pomorskim.

5.2.2. Miejscowości Gminy Dobrcz wraz z charakterystyką ich dziedzictwa kulturowego

Wsie Gminy Dobrcz reprezentują różne typy układów przestrzennych. Średniowieczne wsie częściowo zatraciły swoje pierwotne układy. Przekształcenia układów zabudowy wiejskiej nastąpiły głównie w miejscowościach, w których powstały nowe zabudowania. Obszar Gminy Dobrcz charakteryzuje się stosunkowo dużym udziałem wsi o zabudowie rozproszonej. W przypadku osadnictwa zwartej występują głównie wielodrożnice. Ponadto budynki mieszkalne występują wzdłuż traktów drogowych.

Na obszarze Gminy Dobrcz występują 2 główne typy osadnictwa wiejskiego, według podziału Kielczewskiej-Zaleskiej, 1965:

- sieć osadnictwa skupionego, sieć wsi średniej wielkości (20-100 domów mieszkalnych) o śródpolnym położeniu zabudowań i węzłowym układzie dróg, przeważnie feudalnego pochodzenia;
- sieć osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych, sieć wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia (XIX i XX w.).

Poniżej wskazano miejscowości gminne wraz z ich charakterystycznymi rodzajami kształtów (układy wsi).

Przykładowe wsie o teraźniejszych układach przestrzennych to:

- Augustowo – zabudowa folwarczna;
- Trzebień – wieś o zabudowie luźnej;
- Strzelce Dolne – rzędówka
- Sienna – łańcuchówka wraz z zabudową folwarczną
- Dobrcz – wielodrożnica.

Poniżej scharakteryzowano typy układów przestrzennych wsi wchodzących w skład Gminy Dobrcz.

- a) łańcuchówka – wieś leśna – łańcuchowa (*Waldhufen*). Wieś o datowaniu feudalnym, o regularnym układzie przestrzennym, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi po obu jej stronach. Występujące zagrody znajdują się w równych odstępach od siebie na początku każdego łańcucha.
- b) wielodrożnica – wieś kupowa/zwarta (*compact village*). Charakteryzuje się bezładną i chaotyczną zabudową z nieregularnym przebiegiem dróg.
- c) zabudowa folwarczna – ośrodkiem najwyższej rangi jest folwark lub dwór wraz z zabudowaniami gospodarczymi.
- d) wieś o zabudowie luźnej (*loose-knit village*) – zabudowania występujące na obszarze wsi nie są zwarte.
- e) rzędówka – wieś, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi tylko po jednej stronie.

Ryc. 3. Miejscowości w Gminie Dobrcz

Źródło: opracowanie własne na podstawie emgsp.pgi.gov.pl/emgsp

W dalszej części wymieniono oraz krótko scharakteryzowano największe miejscowości w Gminie Dobrcz odznaczające się bogatą kulturą i historią. Opisane miejscowości zaprezentowano w kolejności malejącej według liczby ludności z końcem 2015 roku. Wszystkie opisane wsie liczyły powyżej 0,5 tys. mieszkańców. Dołączono również ryciny przedstawiające układy przestrzenne danych jednostek z lat 1912 – 1913.

DOBRCZ

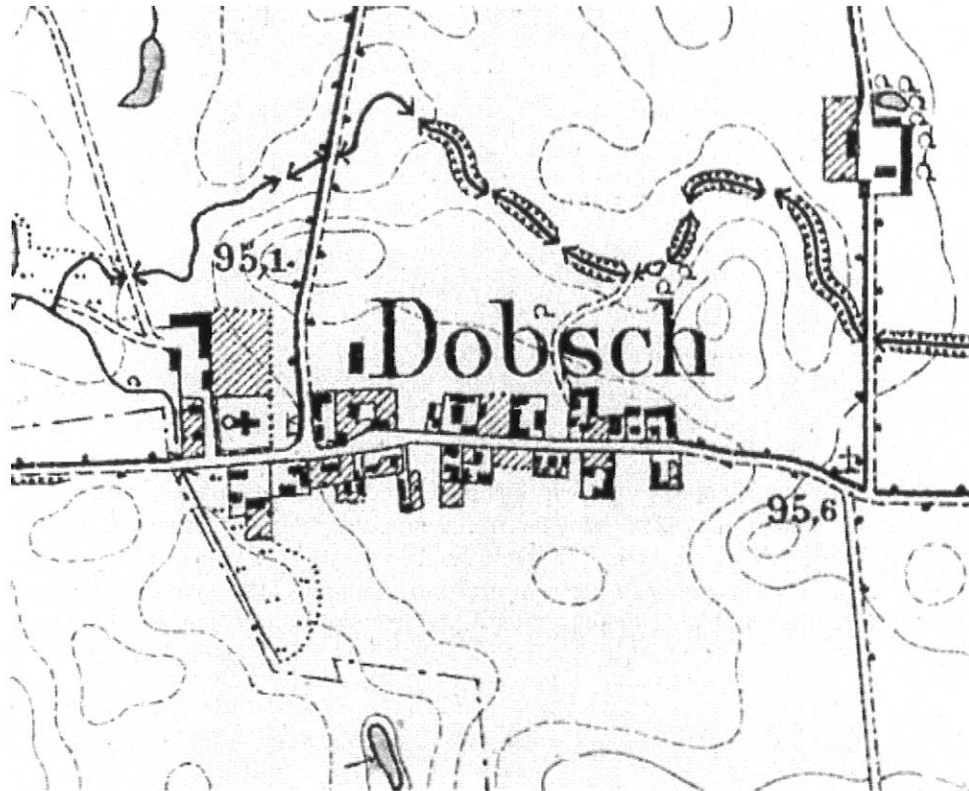
niem. Dobsch

Nazwa wsi pochodzi od imienia Doberk, który jest skrótem od Dobrociech lub Dobrogost. Jednakże w dokumentach pojawiają się nazwy Dobrech i Dobrxe. Od XIV w. Dobrcz widniał jako Dobrz, a wiek później Dubrcz i Dubrszcz. Obecna nazwa miejscowości obowiązuje od XIX w.

Najstarszym pochodzącym dokumentem świadczącym o istnieniu miejscowości jest przekazanie Dobrcza z 14.06.1213 r. Od tego momentu do XIX w. wieś znajdowała się w rękach włocławskich biskupów. Parafia

w miejscowości została założona w 1325 r. W Dobrczu przed wybudowaniem obecnego murowanego kościoła funkcjonowały wcześniej dwa drewniane. Pocysterska świątynia została wybudowana w latach 1850 – 1859 i konsekrowano ją w 1874 przez biskupa chełmińskiego Jerzego Jeschke. Wcześniejszy kościół drewniany wybudowany został w 1720 r. Przy nim mieściła się kaplica grobowa Gądeckich – właścicieli Gądcza. Z końcem XIX w. we wsi znajdowała się szkoła katolicka do której uczęszczało 73 dzieci. Od 1934 r. wieś jest siedzibą gminną.

Wieś posiadała na dzień 30 czerwca 2020 r. 1 812 mieszkańców.

Ryc. 4. Dobrcz w 1912 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2774

KOTOMIERZ

niem. Klahrheim

W 1315 r. właścicielami dóbr w Kotomierzu byli Żyra i Wojciech. W XVI w. Kotomierz należał do B. Siemieńskiego i znajdował się w województwie inowrocławskim. Obszar wsi wynosił wtedy 10 łanów. W połowie XIX w. nazwa wsi uległa zmianie na Klahrheim, co jest związane z kupnem majątku przez Alberta von Klahra w 1850 r. Miejscowość w połowie XIX w. liczyła 339 mieszkańców, w tym 260 katolików i 79 ewangelików, a powierzchnia gruntów wynosiła 3 386 mórg. Po nabyciu wsi A. Klahr przystąpił do budowy dworu oraz budynków gospodarczych, był on właścicielem Kotomierza do 1903 r. Do 1939 r. wieś posiadał dotychczasowy dzierżawca części majątku Paul von Otto. Jednakże w 1937 r. majątek rozparcelowano. Powierzchnia dóbr liczyła w tym czasie 514,67 ha. Od 1945 r. zabudowania folwarczne przejęły Państwowe Gospodarstwa Rolne.

Wieś posiadała na dzień 30 czerwca 2020 r. 1 124 mieszkańców. Oddalona jest od Dobrcza w odległości ok. 3 km (odległość drogowa).

Ryc. 5. Kotomierz w 1912 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2774

WUDZYN

niem. *Gross Wudschin*

Prawdopodobnie w XIII w. miejscowość zasiedlona była przez drwali leśnych, którzy przydzielony im obszar wykarczowali. Pierwsza udokumentowana wiadomość o istnieniu miejscowości pochodzi z 1307 r., kiedy to Wudzyn został sprzedany zakonowi cystersów przez książąt inowrocławskich Przemysława i Kazimierza za 110 grzywien toruńskich. Pod koniec XIII w. w miejscowości funkcjonował najprawdopodobniej pierwszy drewniany kościół. W 1583 r. miejscowość liczyła 12 łanów.

W latach 1882 – 1883 wybudowano tu ceglany kościół. Wieś liczyła 392 ha i 499 mieszkańców, w tym 107 ewangelików. W tym czasie należała do Alberta von Klahra. W XIX w. w Wudzyńie znajdowała się szkoła ewangelicka i katolicka.

Wieś posiadała na dzień 30 czerwca 2020 r. 893 mieszkańców. Oddalona jest od Dobrcza w odległości ok. 9,5 km (odległość drogowa).

Ryc. 6. Wudzyn w 1913 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2674

STRONNO

niem. Stronnau

Stronno od 1315 r. należało do zakonu w Byszewie. Kupili ją cystersi od Jarosława z Płonkowa za 60 grzywien toruńskich. W 1362 r. opat byszewski Jan II porozumiał się z biskupem kujawskim Maciejem w sprawie dziesięciny, gdzie mieszkańcy wsi mieli uiszczać opłatę w wysokości 6 praskich groszy za jeden łan chełmiński.

W 1890 r. wieś zamieszkiwało 152 ewangelików i 123 katolików. W 1907 r. wybudowano szkołę. W okresie międzywojennym istotną rolę w komunikacji mieszkańców odgrywały połączenia kolejowe oraz wybudowany w tym okresie dworzec. Ważną walką podczas II wojny światowej była bitwa między żołnierzami polskimi i niemieckimi w lasach pod Stronnem. Zmarłych pochowano wspólnie w Wudzyńcu.

Wieś posiadała na dzień 30 czerwca 2020 r. 893 mieszkańców. Oddalona jest od Dobrcza w odległości ok. 7 km (odległość drogowa).

Ryc. 7. Stronno w 1912 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2774

STRZELCE GÓRNE

niem. Ober Strelitz

Od końca XVI wieku do 1840 r. właścicielami wsi był ród Strzeleckich, od których pochodzi nazwa miejscowości. W 1840 r. miejscowość nabył Józef Moszczeński. Wtedy też najprawdopodobniej powstał obecny dwór. W latach 80. XIX w. okręg dworski Strzelce Górne liczył 199 mieszkańców i 524 ha.

Wieś posiadała na dzień 30 czerwca 2020 r. 805 mieszkańców. Oddalona jest od Dobrzeza w odległości ok. 8,5 km (odległość drogowa).

Ryc. 8. Strzelce Górne w 1912 r.

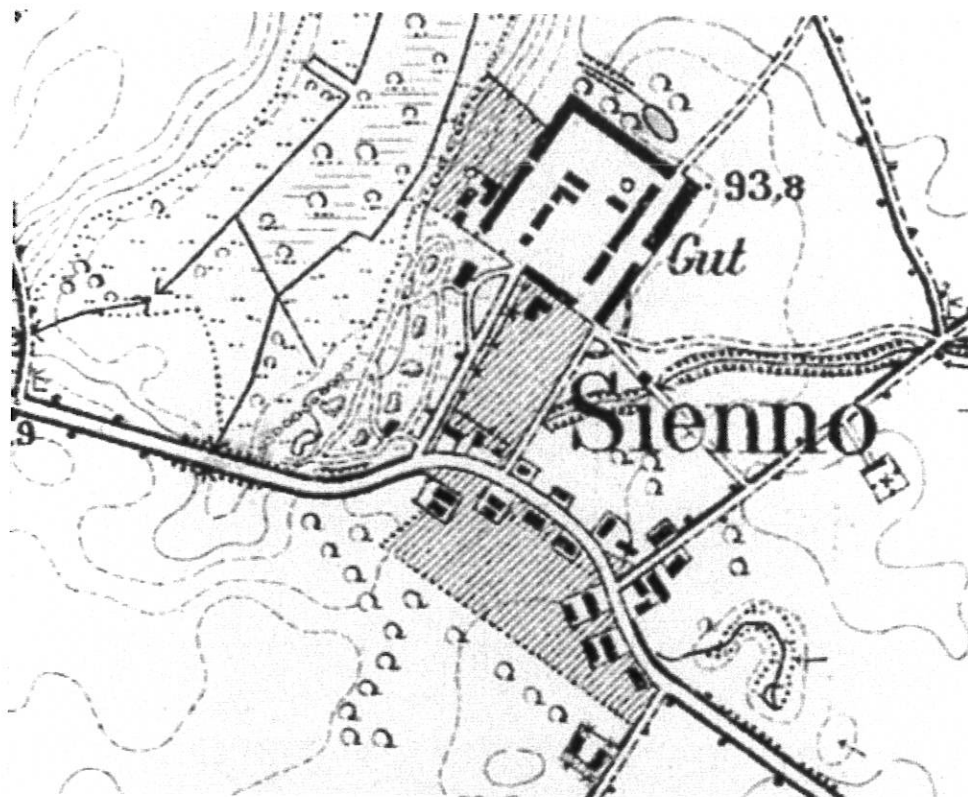
Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2774

SIENNO

niem. Sienno

Początki Sienna sięgają 1288 roku. W 1583 r. właścicielami miejscowości byli Sienińscy – być może od nich wywodzi się nazwa Sienno. Z końcem XVI w. dobra w Siennie zajmowały obszar 19 łanów ziemi. Od 1793 r. właścicielem wsi został Wojciech Wysocki, zaś od 1815 r. Ludwik Franciszek von Loga. Od połowy XIX w. wieś była majątkiem rycerskim. Została przekazana za zasługi wojenne von Born – Fallois i do 1945 r. znajdowała się w rękach tejże rodziny. W XIX w. do wsi należał ponadto folwark Franciszkowo/Kotomierki. Sienno w tym czasie liczyło 290 mieszkańców (175 katolików i 115 ewangelików) oraz obejmowało obszar 854 ha. Po II wojnie światowej zespół folwarczny przejęły PGR.

Wieś posiadała na dzień 30 czerwca 2020 r. 625 mieszkańców. Oddalona jest od Dobrcza w odległości ok. 3 km (odległość drogowa).

Ryc. 9. Siennno w 1912 r.

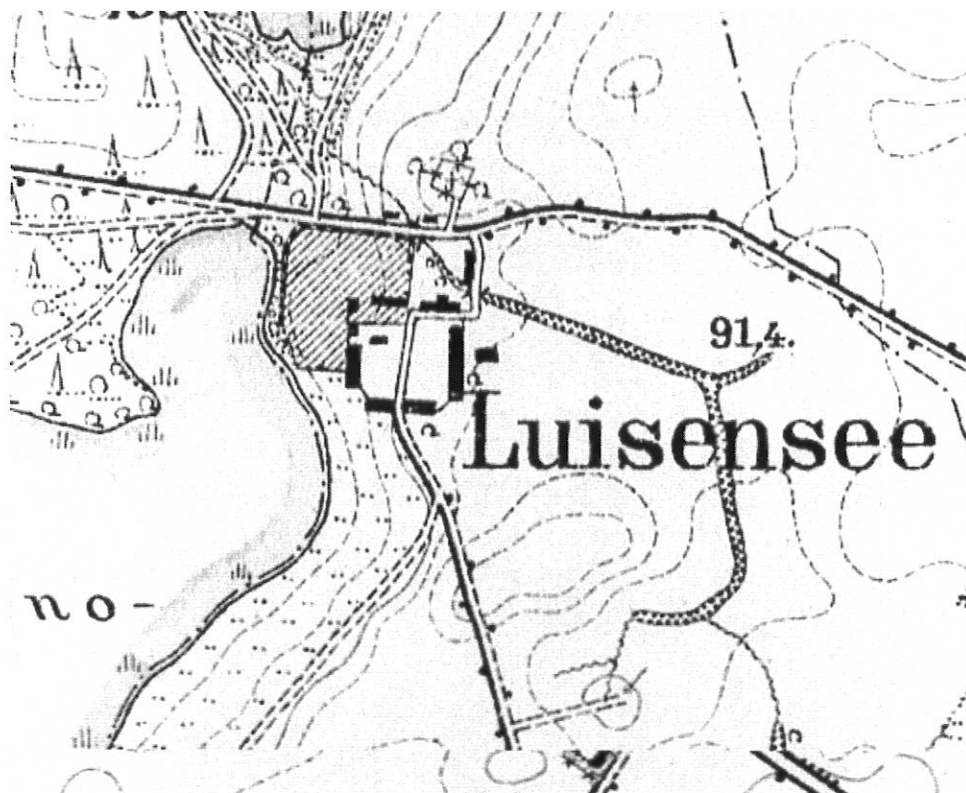
Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2774

BORÓWNO

niem. Luisensee

W XIX w. wieś zajmowała obszar 1 785 mórg oraz liczyła 94 mieszkańców (w tym ludność niemiecka). W 1940 r. hitlerowcy zabili w Borównie ok. 1 tys. osób. W południowej części jeziora Borówno znajduje się ich mogiła. Przez miejscowość przebiega przydrożna, historyczna aleja drzew, która liczy łącznie 245 sztuk, głównie dębów (240). O historii miejscowości świadczą dziś niektóre budynki mieszkalne z pocz. XX w. oraz cmentarz ewangelików z przełomu XIX i XX w.

Wieś posiadała na dzień 30 czerwca 2020 r. 752 mieszkańców. Oddalona jest od Dobrcza w odległości ok. 6 km (odległość drogowa).

Ryc. 10. Borówno w 1912 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2774

5.2.3. Walory kulturowe Gminy Dobrcz

Na walory kulturowe gminy składają się wartościowe obiekty materialne ściśle związane z działalnością człowieka w danym regionie oraz dziedzictwo niematerialne. Na niematerialne dziedzictwo składają się m.in.:

- tradycje,
- zwyczaje,
- przekazy ustne,
- umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa.

Z obiektów materialnych można wyodrębnić poniższe grupy:

- zabytki archeologiczne,
- muzea etnograficzne, skanseny i ośrodki twórczości ludowej,
- zabytki architektury i budownictwa,
- muzea sztuki i zbiory artystyczne,
- muzea biograficzne i literackie,
- muzea specjalistyczne i obiekty unikatowe,
- obiekty historyczno - wojskowe,
- zabytki techniki i przemysłu

5.2.3.1. Dziedzictwo niematerialne

Przynależność etnograficzna Gminy Dobrcz jest złożona. Pod względem historycznym opisywany obszar znajduje się na pograniczu Kujaw, Krainy i Kociewia. Mając na uwadze fakt, iż obszar gminy należał do województwa inowrocławskiego od XIV w. do rozbiorów Polski w XVIII w. wpływ kultury

kujawskiej jest najbardziej dostrzegalny. Jednakże atlas województwa kujawsko-pomorskiego wskazuje, że Gmina Dobrcz znajduje się w regionie etnograficznym Bory Tucholskie, co obrazuje poniższa rycina.

Ryc. 11. Rejony etnograficzne województwa kujawsko - pomorskiego

Źródło:

Elementem dziedzictwa niematerialnego charakteryzowanej jednostki jest m.in. gwara. Wyrazy przenikające się wzajemnie z Krajny, Kujaw i Pomorza na terenie gminy nie są już dziś popularne. Przykładowe słownictwo gwarowe na terenie Gminy Dobrcz:

- ancug – ubranie,
- bakalorz – nauczyciel,
- boba – czapka,
- buksy – spodnie,
- chruchel – kaszel,
- dukocz – tłuczek,

- farfoty – śmieci,
- fligier – samolot,
- gropa – garnek,
- gulok – indyk,
- kara – taczka,
- mycka – czapka,
- szabel – fasola.

Dziedzictwo niematerialne na terenie gminy podtrzymują koła gospodyń wiejskich reprezentujące folklor muzyczny i taneczny. Znajdują się one w następujących miejscowościach: Borówno, Dobrcz, Gądecz, Karczemka-Zalesie, Kozielec, Kusowo, Nekla, Sienno, Stronno, Strzelce Dolne, Trzebień, Trzeciwiec, Trzęsacz, Wudzyn Wudzynek. Niektóre koła gospodyń wiejskich posiadają kujawskie stroje ludowe, które prezentują podczas ważniejszych uroczystości gminnych oraz parafialnych. Na terenie gminy mieści się koło rękodzielnicze Dobrcz, które zajmuje się haftem, wyszywaniem koronek, wikliną papierową itp. Ponadto w GOK odbywają się warsztaty plastyczne poświęcone sztuce ludowej. Na terenie gminy funkcjonuje zespół ludowy „Karolaki”.

Lokalnym przysmakiem z obszaru gminy są „Powidła Strzeleckie” – smażone przez mieszkańców wsi w dziewięciu miedzianych kotłach. Ich produkcja sięga ponad trzystuletniej tradycji i przekracza 25 tys. słoików w sezonie. Regionalny produkt został laureatem Perły w konkursie Nasze Kulinarne Dziedzictwo w 2004 roku. Poniższa fotografia przedstawia lokalną konfiturę.

Fot. 1. Powidła Strzeleckie

Źródło: UG w Dobrczu

Wartymi odnotowania wydarzeniami na terenie gminy kształtującymi tożsamość regionalną są:

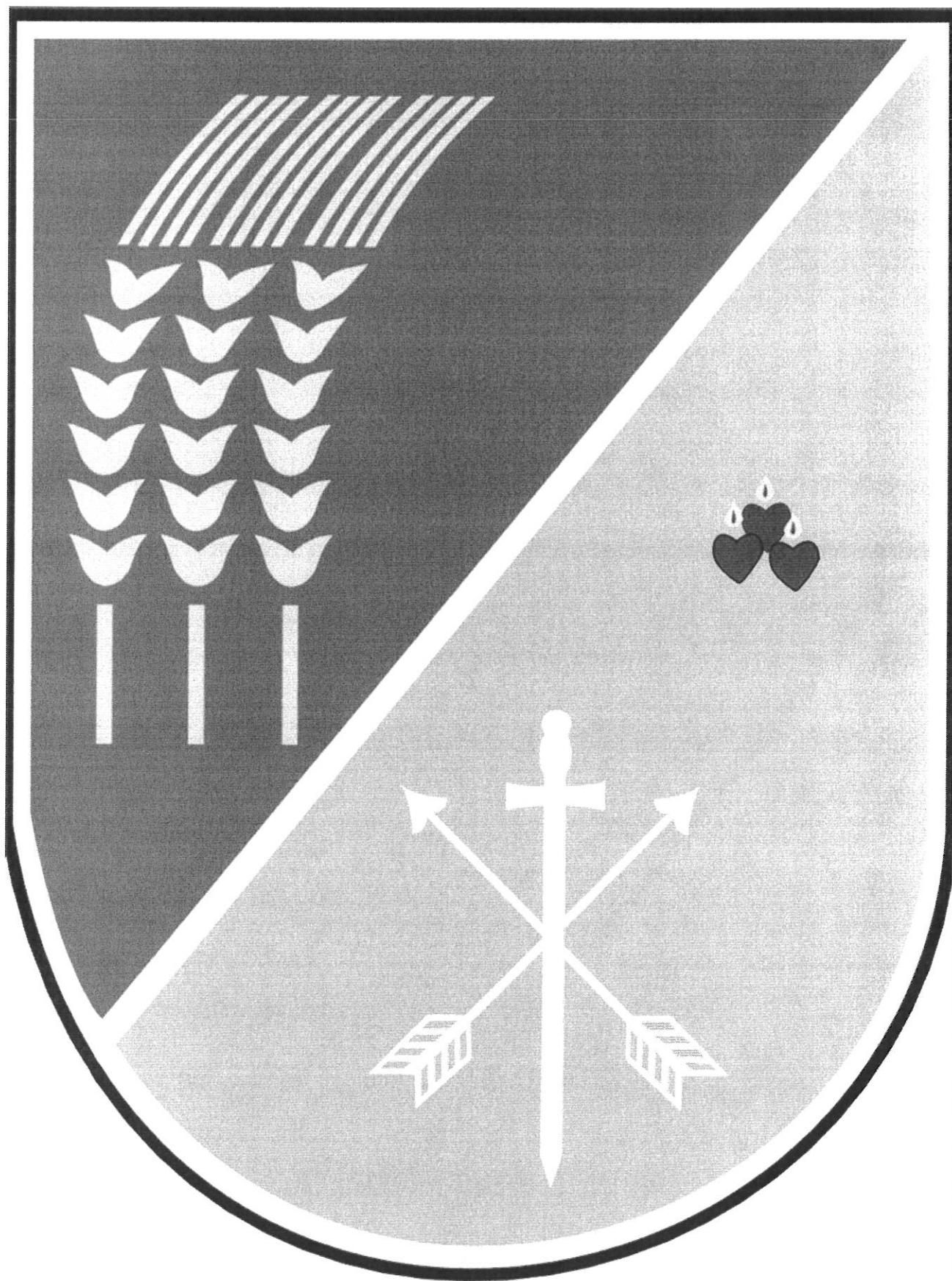
- Festyn Rodzinny w Wudzynie (czerwiec);
- Babie Lato w Kusowie (październik);

- Święto Śliwki w Strzelcach Dolnych (wrzesień);
- Dożynki Gminne (sierpień);
- Święto Chleba w Gądeczu (sierpień);
- Święto Rogala w Wudzyńku (czerwiec).

Transformacja ustrojowa na przełomie lat 80. i 90. XX w. spowodowała wśród mieszkańców Polski chęć przemian i poczucie wolności. Z biegiem czasu poszczególne regiony kraju mając na uwadze odrębną historię, tradycje, zwyczaje zaczęły zwracać uwagę na tożsamość lokalną. Jednostki samorządowe mogły dokonać ponownej oceny faktycznego stanu historii regionu i związanych z nią symboli. W związku z tym Rada Gminy Dobrez w 1998 roku zatwierdziła herb Gminy Dobrez z okazji 65 rocznicy powstania Gminy.

HERB

Herbem Gminy Dobrez jest tarcza herbowa typu hiszpańskiego, dzielona w poprzek białym pasem, który wychodzi z górnego, prawego narożnika. Kolorystykę tła w lewej, górnej części stanowi barwa zielona, symbol życia. Na polu występują trzy złote kłosa odnoszące się do pracy na roli oraz obfitości i dostatku. Ich barwa symbolizuje umiłowanie ziemi i dóbr stworzonych. W drugiej części przedstawiono trzy czerwone serca z płomieniami, które odzwierciedlają trzy cnoty boskie: wiara, nadzieja, miłość. Poniżej widoczny miecz oraz dwie strzały w kolorze białym. Miecz symbolizuje moc ducha, miłość oraz zręczność, zaś barwa biała życie i jego źródło, jest wyrazem prawdy i jedności oraz zwycięstwa dobra nad złem, jest symbolem czystości, niewinności moralnej i pokoju. Srebrne tło nawiązuje do czystości oraz niewinności. W herbie uwidacznia się motyw liczby 3 (trzy serca, trzy kłosa), który odnosi się do doskonałości wszystkich spraw duchowych.

Ryc. 12. Herb Gminy Dobrcz

Źródło:

5.2.3.2. Dobra kultury objęte prawnymi formami ochrony

5.2.3.2.1. Obiekty nieruchome objęte prawną ochroną zabytków

Formami ochrony prawnej zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji o warunkach zabudowy.

5.2.3.2.2. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego

Rejestr zabytków województwa kujawsko-pomorskiego prowadzony jest przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu. Może on przystąpić do procedury wpisu do rejestru zabytków na wniosek strony – właściciela, bądź użytkownika obiektu, lub też z urzędu.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Toruniu prowadzone są trzy rejestry zabytków:

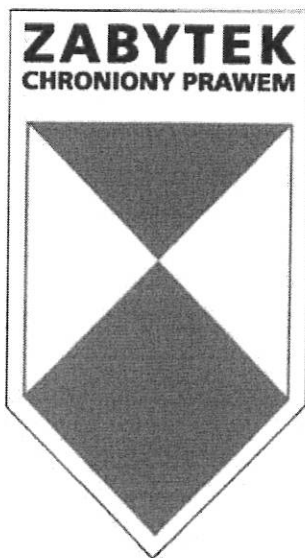
1. Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).
2. Rejestr zabytków ruchomych (księga B).
3. Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego, w Gminie Dobrcz znajduje się 26 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych znajdujących się w 8 miejscowościach, którymi to są: Gądecz (2), Karolewo (2), Kotomierz (2), Kozielec (1), Pauliny (3), Trzebień (2), Trzęsacz (5), Włóki (1).

Obiekty wpisane do rejestru zabytków odznaczające się szczególnymi walorami zostały krótko scharakteryzowane wraz z fotografiami w podrozdziale 5.2.5. - Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy. Ich charakterystyka znajduje się również w załączniku 1.

Na terenie Gminy Dobrcz nie występują obiekty uznane przez Prezydenta RP za Pomnik Historii. Na obszarze gminy nie funkcjonuje też Park Kulturowy.

Zabytki nieruchome, rejestrowe powinny być oznaczone wzorem znaku informacyjnego, który przedstawiony jest poniżej. Za jego umieszczenie odpowiedzialny jest starosta danego powiatu. Wzór znaku został ustanowiony w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r.

Ryc. 13. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: załącznik do rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. (poz. 259)

5.2.3.2.3. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Ochrona zabytków należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami gmin), precyzuje art. 4 ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014, poz. 1446). Gminy mają dbać o: „zapewnienie

warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Ponadto mają obowiązek podjęcia działań mających na celu „udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków”.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w artykule 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- a) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- b) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- c) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków nieruchomości Gminy Dobrcz (zwana dalej GEZ) została pozytywnie zaopiniowana z dniem 22 marca 2016 roku (znak: WUOZ.DB.RDZ.5133.1.2016.HM) przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy. GEZ zawiera obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków, ewidencji wojewódzkiej oraz dodatkowe zabytki odznaczające się cennymi wartościami historyczno - architektonicznymi w porozumieniu z Kujawsko-Pomorskim Konserwatorem Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy. GEZ Gminy Dobrcz zawiera 142 karty architektury i budownictwa (124 ujęte w ewidencji wojewódzkiej, 18 wpisanych do rejestru, 19 dodatkowych).

Gminna Ewidencja Zabytków archeologicznych Gminy Dobrcz (zwana dalej GEZ) została pozytywnie zaopiniowana z dniem 22 czerwca 2016 roku (znak: WUOZ.DB.RDZ.5133.1.2016.HM.) przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy. W jej skład weszło 741 kart archeologicznych. Rozdział 5.2.4. - Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dobrcz przedstawia szczegółowo zabytkowe obiekty architektoniczne oraz archeologiczne, ich aktualizację oraz aktualną kondycję.

5.2.3.2.4. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji zabytków

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Toruniu prowadzi rejestr zabytków ruchomych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. W Gminie Dobrcz jako zabytki ruchome wpisane są głównie przedmioty znajdujące się we wnętrzach zabytkowych kościołów.

5.2.3.2.5. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków

Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany jest także stanowiskiem archeologicznym. Narodowy Instytut Dziedzictwa wskazuje, że stanowisko archeologiczne to: „obszar, w obrębie którego występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości”. Mogą to być grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast, nawarstwienia związane z funkcjonowaniem zamków, wsi historycznych itd.

Wykaz stanowisk archeologicznych uwzględnionych w Wojewódzkiej Ewidencji Nieruchomych Zabytków Archeologicznych oraz Wojewódzkim Rejestrze Nieruchomych Zabytków Archeologicznych (który prowadzi Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy) przedstawiono w załączniku nr 2.

Badania powierzchni archeologicznej w ramach wykonywania Archeologicznego Zdjęcia Polski prowadzone były od 1978 roku na terenie całego kraju. Projekt zakładał znalezienie zabytków archeologicznych tzw. metodą powierzchniową polegającą na obserwacji zaoranych pól wiosną i jesienią. Prowadzone były również wywiady z mieszkańcami, analizy archiwalnych materiałów, jak

i wykorzystywano zdjęcia lotnicze. 741 stanowisk archeologicznych (w tym 1 odnotowane w rejestrze zabytków), które udało się zaobserwować to znaczące dziedzictwo na terenie Gminy Dobrcz.

Ochrona dziedzictwa archeologicznego prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, według której obecny poziom cywilizacyjny umożliwia wykorzystanie potencjału kulturowego, ekonomicznego i społecznego dziedzictwa archeologicznego bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na jego poznanie i obcowanie z autentycznymi, nienaruszonymi zabytkami przeszłości. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych *in situ* czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

Ważnym aspektem dotyczącym zabytków archeologicznych jest ich przypadkowe znalezienie. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnosi się w tej kwestii w art. 33.

Art.33. *Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).*

Należy zwrócić uwagę, iż wszystkie znalezione zabytki archeologiczne należą do Skarbu Państwa, co reguluje art. 35 wspomnianej wcześniej ustawy.

Art.35. *Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa.*

Owa ustawa odnosi się również do kar związanych w aspekcie zabytków archeologicznych w art. 111.

Art.111. *Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.*

5.2.3.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych

Na terenie Gminy Dobrcz znajduje się Muzeum Regionalne mieszczące się w zabytkowej oficynie dworskiej w Karolewie. Jednostka działa od 1970 roku. Jego założycielem był lokalny pasjonat twórczości ludowej oraz działacz społeczno – kulturalny Bronisław Zamojdzin.

W skład eksponatów znajdujących się w muzeum znajdują się różnorodne przedmioty (ok. 4 tys. sztuk). Znajdują się tu m.in. maszyny i urządzenia rolnicze, dawne żarna do ręcznego mielenia ziarna, wyroby kowalskie i stolarskie oraz szerokie wyposażenie dawnych domostw, np. szafy, stoły, itp. Ponadto wyróżnić można występujące tu umundurowanie polskich żołnierzy z okresów wojennych wraz z odznaczeniami, ręcznie haftowane sztandary, zbiory przyrodnicze, fotografie i obrazy przedstawiające okolice Dobrcza oraz zbiór numizmatów i znalezisk archeologicznych. Niektóre obiekty pochodzą z Wileńszczyzny, przywiezione zostały przez ludność wileńską, która w okresie wojny uciekła do Dobrcza i okolic. Szczególną wartość sentymentalną posiada okrągły stół z 1812 r., gipsowa postać orła białego oraz męski strój krakowski z pocz. XX w.

Fot. 2. Oficyna dworska w Karolewie – Muzeum Regionalne

Źródło: fotografia własna

W muzeum znajdują się następujące izby wystawiennicze:

- „kultura materialna człowieka prahistorycznego na terenie gminy Dobrcz”;
- „przedmioty codziennego użytku XIX i początku XX wieku”;
- „koń i narzędzia konne”;
- „Izba Pamięci Wydarzeń Marca 1981 roku”;
- „Izba Tradycji Zespołu Szkół”.

Fot. 3. Wnętrze Muzeum Regionalnego

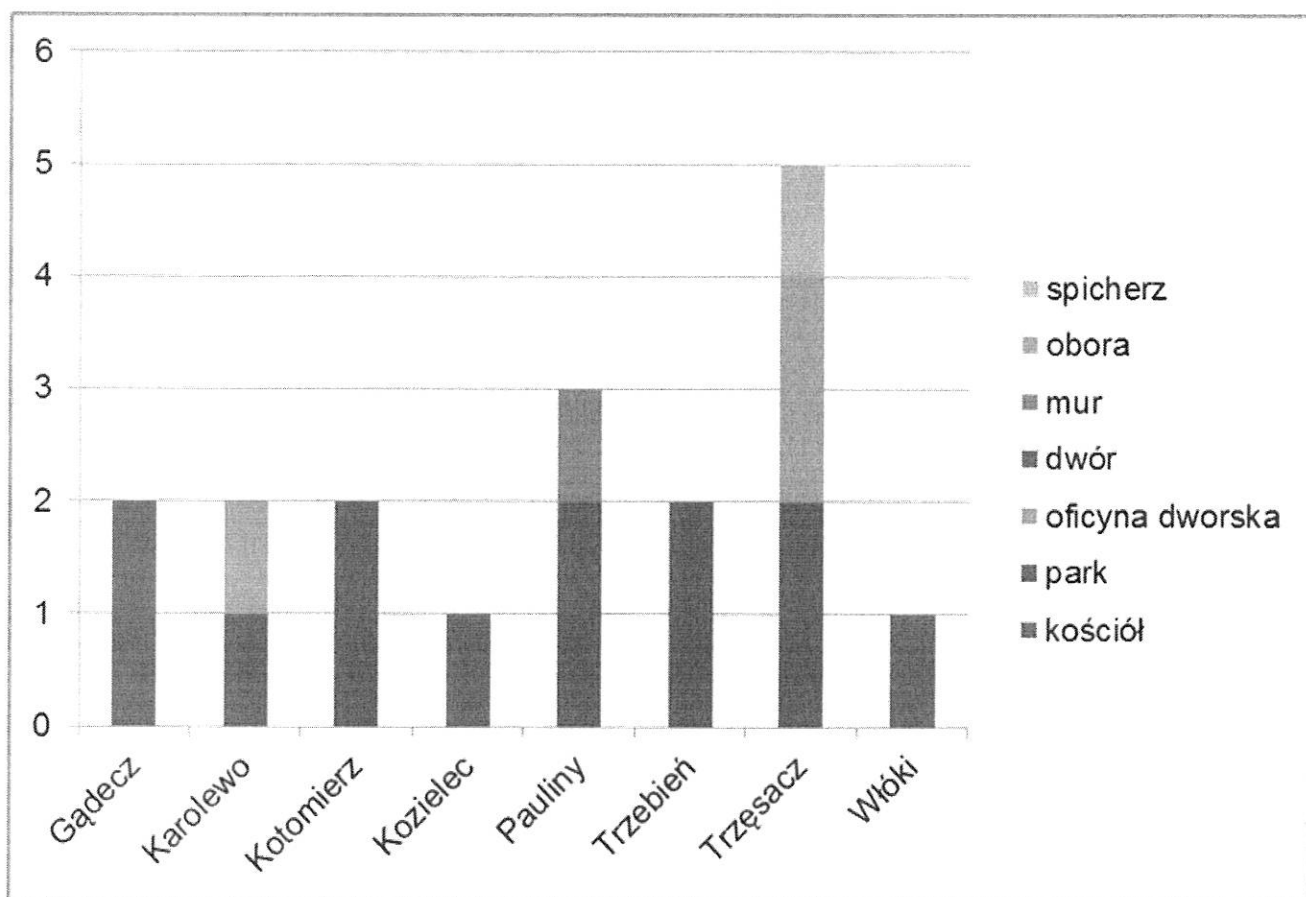
Źródło: fotografie własna

5.2.4. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dobrcz

Na terenie Gminy Dobrcz znajduje się 18 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się w 8 miejscowościach. Większość z nich datowana jest na XIX wiek. Najstarszym obiektem wpisanym do rejestru zabytków na terenie gminy jest kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny we Włókach. Jego powstanie datowane jest na 1699 rok.

Zabytki wpisane do rejestru charakteryzują się dużą różnorodnością pod względem funkcji. Wyodrębniono 7 charakterystycznych rodzajów zabytków (wykres 1). Największą grupę zabytków wpisanych do rejestru stanowią parki i dwory (po 5). Świadczy to o występowaniu na terenie gminy właścicieli ziemskich, którzy władali całymi wsiami. Ponadto występują tu kościoły (2), obory (2), oficyna dworska (1), mur otaczający założenie folwarczne (1) oraz spichlerz (1). Miejscowością, w której odnotowano najwięcej obiektów wpisanych do rejestru zabytków obiektów architektonicznych i budowlanych z terenu gminy jest Trzęsacz, w którym w ramach założenia dworsko - parkowego mieszczą się 2 obory, dwór, park oraz spichlerz. W Paulinach odnotowano 3 zabytki w ramach założenia dworsko - parkowego: dwór, park oraz mur. Wykaz wszystkich obiektów znajdujących się w rejestrze z ich podstawowymi informacjami zamieszczono w załączniku 1.

wykres 1. Ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków z uwzględnieniem ich funkcji z terenu Gminy Dobrcz

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru zabytków

Charakterystyka obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków Gminy Dobrcz oparta została na wykonanych kartach adresowych z końcem stycznia 2016 r. oraz wizji terenowej przeprowadzonej w tym samym miesiącu i roku.

Na terenie gminy, w 25 miejscowościach, w GEZ ujętych zostało 161 zabytków architektury i budownictwa, w tym 18 z rejestru zabytków. Ujęte w ewidencji obiekty datowane są przede wszystkim na wiek XIX, przełom XIX i XX wieku oraz na początek XX wieku. Warty wzmianki jest cmentarz przykościelny we Włókach, który podobnie, jak i drewniany kościół datowany jest na koniec XVII w. Jednakże najstarsze przetrwałe nagrobki pochodzą z końca XIX wieku.

W wykazie figurują obiekty o zróżnicowanych funkcjach. Budynki mieszkalne stanowią największą grupę obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji. Oprócz wyżej wymienionych zabytkowych nieruchomości na terenie gminy występują również: dawne obiekty rezydencjonalne z parkami oraz budynkami gospodarczymi, obiekty użyteczności publicznej, obiekty sakralne, cmentarze, przydrożne figury i kapliczki.

Część założeń folwarcznych uległa przekształceniom. Reprezentują one różny stan zachowania. Niektóre budynki zostały wyburzone, jak też powstały nowe zabudowania, głównie w latach 70. i 80., kiedy rozwijały się PGR-y. Niektóre założenia zostały zaadaptowane na nowe funkcje. Występują również pojedyncze przykłady odremontowanych budynków (głównie mieszkalnych). Najwięcej obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków znajduje się w Kotomierzu i Wudzynie – po 21.

Drewniane chałupy na terenach wiejskich, które znajdują się w GEZ pochodzą głównie z pocz. XX w., rzadziej z końca XIX w. Występują one głównie w: Stronnie, Trzebieniu i Wudzynie. Część z nich to tzw. „poniatówki” z I poł. XX w. Prezentują one różny stan zachowania, wiele z nich została przekształcona. Zarówno budynki mieszkalne drewniane, jak i zbudowane z cegły podatne są na różnego rodzaju przekształcenia ze względu na brak świadomości właścicieli oraz ich problemy finansowe. Mogą one ulec zatarciu np. poprzez:

- niewłaściwą wymianę stolarki okiennej;
- niewłaściwą wymianę stolarki drzwiowej;
- niewłaściwą wymianę połaci dachowej;
- ocieplenie budynku;
- otynkowanie budynku;
- wszelkiego rodzaju dobudówki.

Wymienione powyżej zagadnienia dotyczą niestety również budynki mieszkalne z terenu Gminy Dobrcz. Problem ten dotyczy głównie „poniatówek”. Wiele z nich jest niewłaściwie modernizowana, co powoduje zniekształcanie formy architektonicznej. Na części budynków mieszkalnych (głównie drewnianych) oraz gospodarczych występuje eternit. Niezbędna jest jego wymiana ze względu na szkodliwe oddziaływanie zdrowotne. Jednym ze starszych budynków drewnianych jest pochodzący z pocz. XIX w. budynek mieszkalny z Trzeciewca przedstawiony poniżej.

Fot. 4. Budynek mieszkalny drewniany w Trzeciewcu z pocz. XIX w.

Źródło: fotografia własna

Cmentarze na terenie gminy można wyróżnić ze względu na przynależność wyznaniową i miejsce występowania. Występują tu cmentarze ewangelickie oraz rzymsko – katolickie, jak i przykościelne, wojskowe oraz pocholeryczne. Większość cmentarzy to cmentarze ewangelickie z pocz. XX w. należące do Gminy Dobrcz. W trakcie badań terenowych zaobserwowano brak elementów architektury cmentarnej niektórych cmentarzy. Na cmentarzach w: Kotomierzu, Kusowie, Paulinach oraz Strzelcach Górnych nie zaobserwowano mogił. Cmentarze poewangelickie w większości nie posiadają stałej opieki, a obecnie ich właścicielem jest Gmina Dobrcz. Ich weryfikacja niejednokrotnie była trudna do ustalenia. Występowanie cmentarzy ewangelickich stwierdzono po charakterystycznych cechach, takich jak:

- występowanie cmentarzy na wzniesieniach;
- występowanie cmentarzy przy drogach;
- występowanie cmentarzy poza wsiami;
- charakterystyczna roślinność: bluszcz, stare dęby i lipy;
- aleje drzewne.

Przedstawiona poniżej tabela charakteryzuje cmentarze występujące na terenie gminy.

Lp.	Miejscowość	Nazwa cmentarza	Czas powstania	Właściciel	Układ cmentarza	Powie-rzchnia (ha)
1	Borówno	cmentarz ewangelicki	XIX/XX w.	gmina	czytelny	0,12
2	Borówno	cmentarz ofiar	po 1945 r.	gmina	czytelny	0,09

		terroru hitlerowskiego z okresu wojny 1939 - 1945				
3	Dobrcz	cmentarz parafialny rzymsko - katolicki	1964 r.	parafia	czytelny	1,6
4	Dobrcz	cmentarz przykościelny rzymsko - katolicki	I poł. XVIII w.	parafia	czytelny	0,38
5	Kotomierz	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	powiat	czytelny	0,07
6	Kotomierz	cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	os. prywatna	nieczytelny	0,17
7	Kozielec	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	czytelny	0,13
8	Kozielec	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	średnio czytelny	0,17
9	Kusowo	cmentarz pocholeryczny	XIX w.	ANR	średnio czytelny	0,19
10	Pauliny	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	lasy państwowe	czytelny	0,04
11	Pyszczyń	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	lasy państwowe	nieczytelny	0,04
12	Sienno	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	ANR	czytelny	0,16
13	Stronno	cmentarz ewangelicki	XIX/XX w.	gmina	czytelny	0,19
14	Strzelce Dolne	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	czytelny	0,36
15	Strzelce Dolne	cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	gmina	czytelny	0,09
16	Strzelce Górne	cmentarz ewangelicki	XIX/XX w.	gmina	nieczytelny	0,04
17	Trzebień	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	czytelny	0,11
18	Trzeciewiec	cmentarz ewangelicki	XIX/XX w.	gmina	czytelny	0,26
19	Trzęsacz	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	czytelny	0,19
20	Włóki	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	czytelny	0,12
21	Włóki	cmentarz polskich żołnierzy 1939 – 1945	1947 r.	gmina	czytelny	0,10
22	Włóki	cmentarz przykościelny rzymsko – katolicki	k. XVII w.	parafia	czytelny	0,22
23	Wudzyn	cmentarz przykościelny rzymsko – katolicki	poł. XVIII w.	parafia	czytelny	0,52
24	Wudzyn	cmentarz wojenny	I. 40. XX	gmina	czytelny	0,08

			w.			
25	Wudzyn	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	średnio czytelny	0,26
26	Wudzyn	cmentarz parafialny rzymsko – katolicki	1952 r.	parafia	czytelny	1,62
27	Wudzynek	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	czytelny	0,05
28	Zalesie	cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	czytelny	0,11
29	Zła Wieś	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	nieczytelny	0,04

Tabela 2. Charakterystyka cmentarzy znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z terenu Gminy Dobrcz - Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Fot. 5. Cmentarz ewangelicki w Borównie

Źródło: fotografia własna

Na terenie Gminy Dobrcz znajduje się 8 dworów o różnym stanie zachowania. W przypadku niektórych wprowadzono nowe funkcje, jak np. szkoła, klasztor. Część z nich znajduje się we własności prywatnej, niektóre są porzucone i podlegają długotrwałej degradacji, inne znajdują się we własności Gminy Dobrcz. Przykład dworu zaadaptowanego na funkcję edukacyjną przedstawia poniższa fotografia. W tabeli 3 scharakteryzowano dawne dwory m.in. pod względem czasu powstania, obecnej funkcji oraz formy własności. Większość dworów ujętych w poniższej tabeli pochodzi z XIX w. i stanowi własność prywatną. 5 obiektów zostało wpisanych do rejestru zabytków.

Lp.	Miejsco-wość	Obiekt –	Czas	funkcja obecna	Właściciel	Wpis
-----	--------------	----------	------	----------------	------------	------

		funkcja pierwotna	powstania			do rejestru
1	Chełmsz-czonka	dwór	1 poł. XIX w., 1970 r.	klasztor misjonarzy Ducha Św.	Zgromadzenie Ducha Św.	nie
2	Gądecz	założenie dworsko – parkowe – dwór	4 ćw. XIX w.	środowiskowy dom pomocy i pomieszczenia biurowe	gmina	tak
3	Kotomierz	założenie dworsko – parkowe – dwór	2 poł. XIX w.	budynek opuszczony	os. prywatna	tak
4	Pauliny	założenie dworsko – parkowe - dwór	1880 r.	budynek opuszczony	os. prywatna	tak
5	Pyszczyń	dwór	ok. 1830 r.	budynek mieszkalny	os. prywatna	nie
6	Strzelce Górne	zespół dworski – dwór	2 poł. XIX w.	szkoła podstawowa	gmina	nie
7	Trzebień	założenie dworsko – parkowe – dwór	1876 r.	budynek mieszkalny	gmina	tak
8	Trzęsacz	założenie dworsko – parkowe – dwór	2 poł. XIX w., przeb. ok. 1900 r.	budynek mieszkalny	os. prywatna	tak

Tabela 3. Zabytkowe dwory z terenu Gminy Dobrcz

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Fot. 6. Dwór w Strzelcach Górnych

Źródło: fotografia własna

Na terenie gminy występuje 11 parków, w 11 miejscowościach, które w sposób bezpośredni związane są z dworami. W większości zatraciły one swoje pierwotne założenia. Ścieżki, szpalery oraz stawy niejednokrotnie nie są pod stałą opieką i poprzez długotrwały proces degradacji zostały zarośnięte. Szacunkowy czas powstania opisywanych parków pochodzi z XIX w. Wyróżniającym parkiem, którego powierzchnia wynosi 7 ha jest park w Gądeczu. Większość parków znajduje się we własności prywatnej. Z pośród 11 wymienionych kompleksów zieleni na terenie gminy, 6 zostało wpisanych do rejestru zabytków. Poniższa tabela przedstawia charakterystykę zabytkowych parków z terenu gminy.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Powie-rzchnia (ha)	Właściciel	Wpis do rejestru
1	Augustowo	pozostałości zespołu dworskiego – park	2 poł. XIX w.	4	ANR	nie
2	Gądecz	założenie dworsko – parkowe – park	1 poł. XIX w.	7	gmina	tak
3	Karolewo	pozostałości założenia dworsko – parkowego – park	2 poł. XIX w.	2	powiat	tak
4	Kotomierz	założenie dworsko – parkowe – park	pocz. XIX w.	3	os. prywatna	tak
5	Kusowo	pozostałości zespołu dworskiego – park	k. XIX w.	3	ANR	nie

6	Pauliny	założenie dworsko – parkowe - park	2 poł. XIX w.	2,9	os. prywatna	tak
7	Pyszczyń	park dworski	ok. 1830 r.	2,5	os. prywatna	nie
8	Trzebień	założenie dworsko – parkowe – park	2 poł. XIX w.	0,8	gmina	tak
9	Trzęsacz	założenie dworsko – parkowe – park	poł. XIX w.	2	os. prywatna	tak
10	Sienno	pozostałości zespołu dworskiego – park	2 poł. XIX w.	4,2	os. prywatna	nie
11	Strzelce Górne	zespół dworski – park	2 poł. XIX w.	4	gmina	nie

Tabela 4. Zabytkowe parki z terenu Gminy Dobrcz

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

*Fot. 7. Park w Gądeczu
Źródło: fotografia własna*

Kościół znajdujący się na obszarze Gminy Dobrcz powstał w różnym przedziale czasowym. Nie ulega wątpliwości, że są one najlepiej zachowane i zadbane spośród wszystkich rodzajów zabytków. Drewniane świątynie zostały wpisane do rejestru zabytków. Obecnie wszystkie kościoły są rzymsko – katolickie. Kościół we Włókach pierwotnie był świątynią ewangelicko – augsburską, ukazuje go fot. 8.

Tabela 5. Zabytkowe kościoły z terenu Gminy Dobrcz

Lp.	Miejscowość	Nazwa kościoła	Czas powstania	Materiał	Powie-rzchnia (m ²)	Wpis do
-----	-------------	----------------	----------------	----------	---------------------------------	---------

						rejestru
1	Dobrcz	kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca	1850 – 1859 r., 1897 r.	cegła	389	nie
2	Kozielec	kościół filialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	1906 r.	drewno	89	tak
3	Włóki	kościół ewangelicki, ob. kościół filialny, rzymsko-katolicki p.w. MB Królowej Polski	l.20. XX w.	cegła - otynkowany	150	nie
4	Włóki	kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny	1699 r.	drewno	128	tak
5	Wudzyn	kościół parafialny p.w. św. Barbary	1882 – 1883 r.	cegła	350	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Fot. 8. Dawny kościół ewangelicki we Włókach

Źródło: fotografia własna

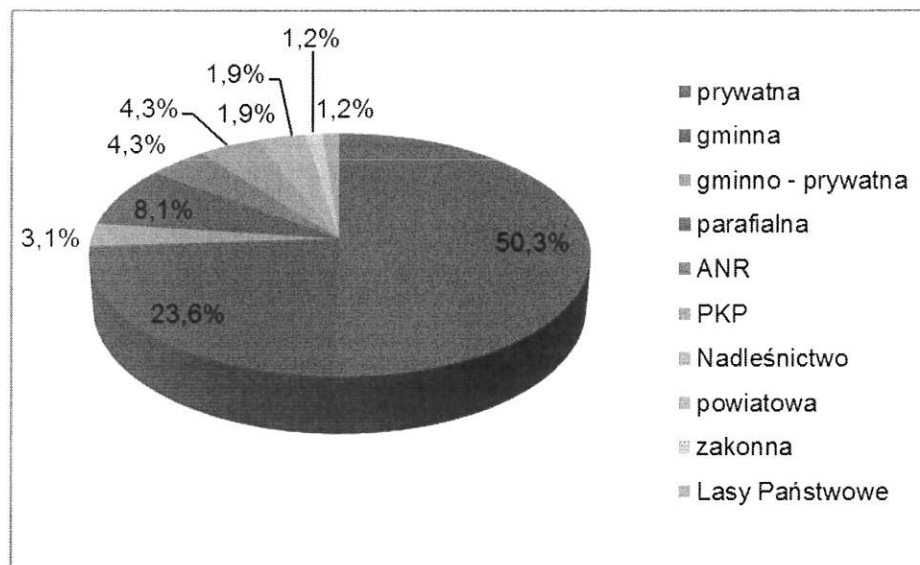
Gmina Dobrcz posiada w swojej własności bądź współwłasności 19 zabytków będących w GEZ. Przedstawia je poniższa tabela prócz wymienionych powyżej cmentarzy, dworów oraz parków.

Tabela 6. Pozostałe zabytki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków będące własnością gminy z terenu Gminy Dobrcz

Lp.	Miejsco-wość	Adres	Obiekt	Czas powstania	Właściciel	Wpis do rejestru
1	Augustowo	nr ewid. dz. 193/2	kapliczka Jezusa Chrystusa	1904 r.	gmina	nie
2	Borówno	nr ewid. dz. 87	kapliczka NMP	1946 r.	gmina	nie
3	Dobrcz	ul. Długa 33	budynek mieszkalny i przedszkole	pocz. XX w.	gmina	nie
4	Dobrcz	nr ewid. dz. 259	kapliczka NSPJ	1909, 1946, 2009 r.	gmina	nie
5	Gądecz	nr ewid. dz. 36	kapliczka	ok. 1900 r.	gmina	nie
6	Gądecz	nr ewid. dz. 55/21	d. rządcówka	1875 r.	gmina	nie
7	Sienno	ul. Jesionowa 13	budynek mieszkalny i świetlica	pocz. XX w.	gmina/os. prywatna	nie
8	Stronno	ul. Szkolna 26	szkoła, ob. budynek mieszkalny	pocz. XX w.	gmina/os. prywatna	nie
9	Stronno	nr ewid. dz. 168	kapliczka NSPJ	1949, 1996 r.	gmina	nie
10	Strzelce Dolne	nr ewid. dz. 32/1	kapliczka NMP	1947 r.	gmina	nie
11	Trzebień	40	szkoła, ob. świetlica i budynek mieszkalny	pocz. XX w.	gmina	nie
12	Trzebień	40	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	gmina	nie
13	Trzebień	39	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	gmina/os. prywatna	nie
14	Włoki	23	szkoła, ob. świetlica i budynek mieszkalny	ok. 1900 r.	gmina	nie
15	Włoki	26	dom	pocz. XX w.	gmina/os. prywatna	nie
16	Wudzyn	ul. Lipowa 22	budynek mieszkalny	1 poł. XX w.	gmina/os. prywatna	nie
17	Wudzyn	nr ewid. dz. 239/4	kapliczka św. Jana	1940 – 1950 r.	gmina	nie
18	Wudzyn	nr ewid. dz. 221/2	kapliczka św. Antoniego	1940 – 1950 r.	gmina	nie
19	Wudzynek	nr ewid. dz. 58/2	kapliczka NSPJ	1948 r.	gmina	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Analizę przynależności obiektów zabytkowych znajdujących się w kartach adresowych przedstawia poniższy wykres. Wynika z niego, iż większość zabytków znajduje się we własności prywatnej. Do gminy należy 23,6 % zasobu znajdującego się w GEZ, a do poszczególnych parafii 8,1 %. Pozostałe własności stanowią łącznie 18 %.

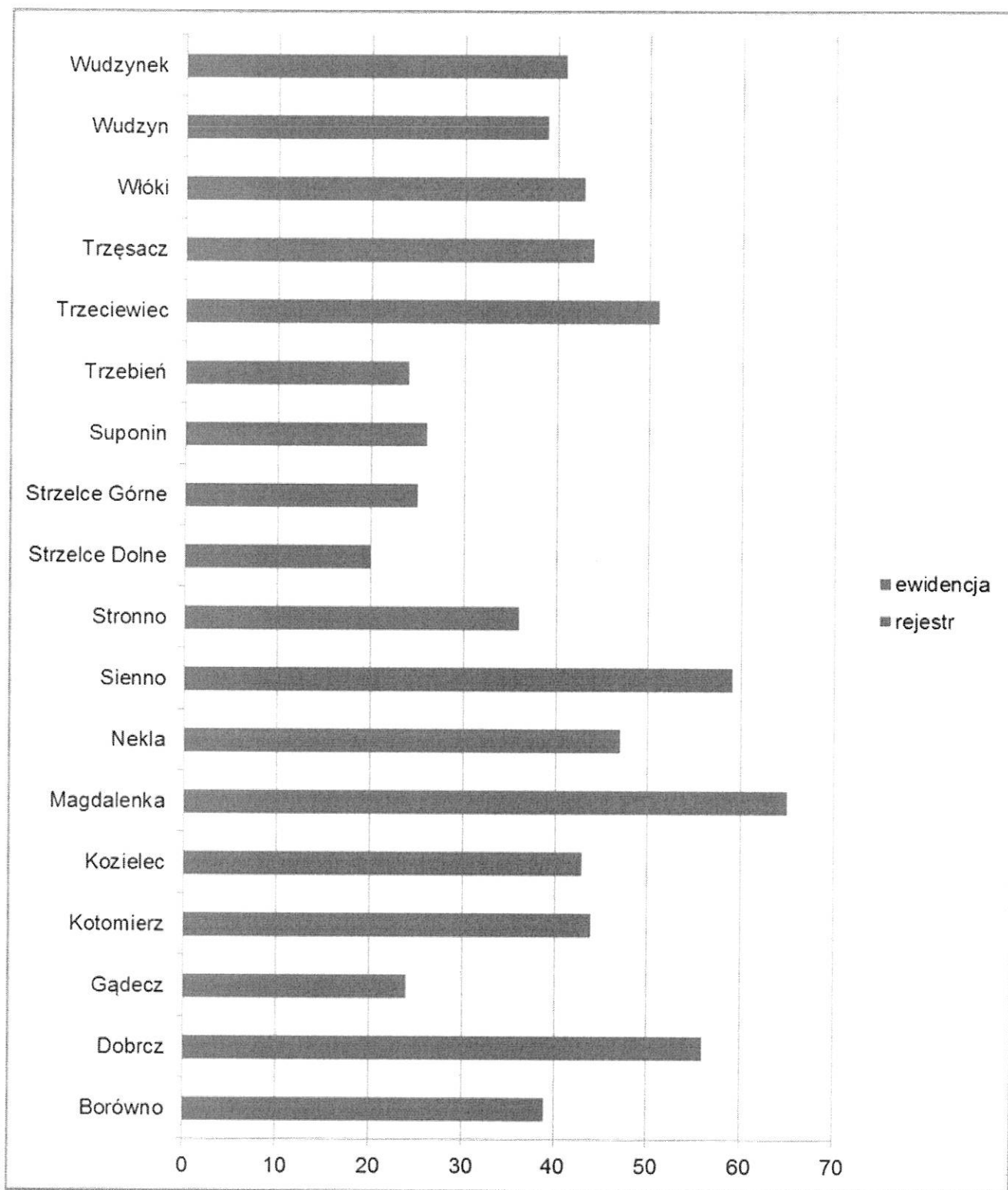
Wykres 2. Struktura własności obiektów ujętych w GEZ z terenu Gminy Dobrcz

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Wykaz nieruchomości zabytków archeologicznych wskazuje 741 stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Dobrcz. Większość stanowisk ujętych w ewidencji zalicza się do tzw. stanowisk płaskich, które na powierzchni mogą być mało czytelne. Obszar gminy obejmuje w podziale AZP 9 sektorów, na których znajdują się stanowiska archeologiczne. Każdy z nich posiada wymiary 5 x 8 km, czyli 40 km².

Na obszarze Gminy Dobrcz zaewidencjonowano 1 stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków ze Strzelec Dolnych. Grodzisko w Strzelcach Dolnych, to grodzisko wczesnośredniowieczne sąsiadujące z parowem strzeleckim i doliną Wisły w otoczeniu suchej dookólnej fosy. Stanowisko zostało uznane za gród obronny i duży zespół osadniczy. Według karty ewidencyjnej stanowiska archeologicznego w obrębie wyznaczonego obszaru występowało cmentarzysko z okresu lateńskiego oraz skarb z wczesnego średniowiecza. Na obszarze Gminy Dobrcz występuje również kilka stanowisk archiwalnych.

Podsumowując, najwięcej stanowisk archeologicznych łącznie znajduje się w Magdalence, gdzie ich liczba wynosi 65. Liczbę ponad 50 stanowisk przekroczyły także miejscowości: Dobrcz, Sienno i Trzeciewiec. Łącznie odnotowano 741 stanowisk w 18 miejscowościach. Nie wskazuje się miejscowości, w której łączna liczba stanowisk archeologicznych byłaby znacznie większa od reszty. Wykres 2 charakteryzuje stanowiska archeologiczne z obszaru Gminy Dobrcz. Załącznik 3 przedstawia wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu gminy.

Wykres 3. Nieruchome zabytki archeologiczne z terenu Gminy Dobrcz z wyszczególnieniem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Ochrona stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu odnosi się do planu zagospodarowania przestrzennego, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, w których znajdują się ustalenia ochronne. Wszelkie prace remontowo – ziemne należy ustalać z WKZ. Trzeba zatem zwrócić się do Wojewódzkiego

Konserwatora Zabytków, z wnioskiem o wydanie decyzji administracyjnej zezwalającej na realizację przedsięwzięcia inwestycyjnego, jeżeli przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Do największych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych zaliczają się:

- działalności inwestycyjne: budowa kanalizacji, wodociągów
- inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe;
- budowy dróg;
- lokalizacje żwirowni i kopalni kruszywa oraz ich wydobywanie;
- planowane zalesienia;
- regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych;
- działalności rabunkowe – nielegalne poszukiwania;
- działalności rolnicze – głęboka orka;
- gwałtowne zjawiska atmosferyczne.

W okresie najbliższych 4 lat na terenie gminy nie zakłada się prac wykopaliskowych mogących wpłynąć na stan stanowisk archeologicznych.

Liczba obiektów w ewidencji zabytków nie jest stała, ponieważ mogą być do niej wpisywane kolejne zabytki lub wykreślane te, które zatraciły swoje wartości kulturowe.

W większości miejscowości znajdują się zarówno zabytki archeologiczne, jak i architektoniczne. Jednak te mające największe znaczenie, które występują tylko w rejestrze zabytków (architektoniczne i archeologiczne) znajdują się w 9 miejscowościach. Nie odnotowano miejscowości, w której występowałyby zarówno archeologiczne, jak i architektoniczne obiekty z rejestru zabytków.

5.2.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie obiekty o największym znaczeniu dla Gminy Dobrcz figurują w rejestrze zabytków. Według autorów niniejszego dokumentu zabytki wyróżniające się największymi walorami zabytkowymi przedstawiono poniżej. Przedstawione obiekty to kościoły oraz dwory. 3 z 5 przedstawionych obiektów zostały wpisane do rejestru zabytków w latach 90 – tych ubiegłego wieku. Przy krótkiej charakterystyce obiektów umieszczono również fotografie.

DWÓR W KOTOMIERZU

Obiekt zbudowany z cegły, obustronnie tynkowany. Powierzchnia: 1 457 m², kubatura 5 191 m³. W głównej części dach czterospadowy, budynek dwukondygnacyjny z wejściem głównym umieszczonym w ryzalicie zamkniętym frontonem. Balkon podpira 6 kwadratowych kolumn. W części drugiej budynku dach dwuspadowy, naczółkowy kryty dachówką ceramiczną. Budynek założony na rzucie litery L, w połaci dachowej lukarny. Naroża boniowane.

Dwór wybudowano w 2 poł. XIX w. najprawdopodobniej przez starania ówczesnego właściciela majątku Alberta von Klahr. Młodsza część dworu powstała z końcem XIX w. W skład wyposażenia obiektu wchodzi piec kaflowy z dekoracją typu chinoiserie. Dawna rezydencja obecnie nie jest użytkowana i znajduje się w rękach prywatnych.

Fot. 9. Dwór w Kotomierzu

Źródło: fotografia własna

KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. NIEPOKALANĘGO POCZĘCIA NMP W KOZIELCU

Kościół drewniany, ufundowany przez mieszkańców wsi. Powierzchnia: 89 m², kubatura: 616 m³. Zbudowany na rzucie prostokąta z wyodrębnionym węższym prezbiterium od wschodu i zakrystią od południa, która przylega krótszym bokiem do prezbiterium. Budowla posiada bardzo skromne wyposażenie architektoniczne, składa się na to stolarka okienna i drzwiowa oraz empora.

Kościół wybudowany został w 1906 r. najprawdopodobniej przez lokalnego budowniczego, ufundowany przez mieszkańców. Jego gruntowna przebudowa miała miejsce ok. 1970 r.

Fot. 10. Kościół filialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Kozielcu
Źródło: fotografia własna

DWÓR W PAULINACH

Obiekt zbudowany z cegły, obustronnie tynkowany. Powierzchnia: 1 420 m², kubatura 3 530 m³. Dach dwuspadowy, kryty eternitem. Budynek dwukondygnacyjny, założony na rzucie wydłużonego prostokąta o bryle prostopadłościennej z wejściem głównym umieszczonym w ryzalicie środkowym, 2 ryzality boczne, od strony wschodniej dodatkowy ryzalit środkowy. W części północnej dobudówka z pocz. XX w.

Dwór wybudowano w 1880 r. przez ówczesnego właściciela majątku Georga Alberta Groschke. W latach 90. XX w. w dworze znajdował się sklep oraz mieszkali dawni pracownicy Zakładu Rolnego w Paulinach. Dawna rezydencja obecnie nie jest użytkowana i znajduje się w rękach prywatnych.

Fot. 11. Dwór w Paulinach

Źródło: fotografia własna

DWÓR W TRZEBIENIU

Obiekt zbudowany z cegły, obustronnie tynkowany. Powierzchnia: 870 m², kubatura 4 700 m³. Dach płaski, kryty papą. Budynek dwukondygnacyjny, założony na rzucie złożonym z kilku części: części głównej, alkierzu i wieży, części północnej, oficyny przylegającej od północy o bryle rozczłonkowanej z wejściem głównym umieszczonym w loggi, a nad nim balkon. Wieża na rzucie kwadratu, trójkondygnacyjna.

Dwór wybudowano najprawdopodobniej w 1876 r. przez Ludwiga von Klahr zu Hohenhausen - ówczesnego właściciela majątku. W czasie I wojny światowej spalona została oficyna dworu, w późniejszym czasie odbudowana. Po II wojnie światowej obiekt stał się własnością gminną, którą zamieszkiwali lokatorzy. Budynek pierwotnie wybudowano w stylu klasycystycznym, później przebudowano wieżę i alkierz (styl romantyzmu), obecnie bezstylowy. W latach 60. XX w. przeprowadzono remont obiektu, tym samym detal architektoniczny uległ zatarciu. W skład wyposażenia obiektu wchodził secesyjny piec narożny oraz secesyjne stiuki na sufitach. W dawnym dworze znajdują się obecnie mieszkania socjalne zamieszkiwane przez lokatorów. Nieruchomość jest własnością gminną.

Fot. 12. Dwór w Trzebieniu

Źródło: fotografia własna

Fot. 13. Dwór w Trzebieniu
Źródło: fotografia własna

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. MARII MAGDALENY WE WŁÓKACH

Najstarszy kościół drewniany w powiecie bydgoskim. Powierzchnia: 128 m², kubatura: 830 m³. Budowla z nawą czteroboczną, węższe prezbiterium, zamknięte trójbocznie, z przybudowaną zakrystią. Do nawy przylega kwadratowa wieża. Kościół najprawdopodobniej został wybudowany przez opata koronowskiego Ignacego Gnińskiego. W 1778 r. konsekrowany. Większe naprawy miały miejsce w 1878 r. Wieża kościoła prawdopodobnie późniejsza. Kościół odznacza się prostą bryłą i oszczędnym detałem snycerskim.

Fot. 14. Kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny we Włókach
Źródło: fotografia własna

V. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W kolejnej tabeli przedstawiono analizę SWOT dla gminy (poprzez wskazanie mocnych i słabych stron, a także wskazanie szans oraz potencjalnych zagrożeń). Sporządzona analiza uwzględnia stan dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowania jego ochrony i realizowanej przez gminę polityki rozwoju przestrzennego i społeczno - gospodarczego. Dokonana analiza ma za zadanie pomóc w określeniu podstawowych priorytetów opracowanego dokumentu.

Tabela 7. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dobrcz

SZANSE	ZAGROŻENIA
1. Bliskość Bydgoszczy – turystyka weekendowa. 2. Remediacja i rekultywacja zabytkowej tkanki na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych. 3. Cele, zasady i kierunki opracowań strategicznych zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich. 4. Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnych dokumentach o znaczeniu strategicznym. 5. Wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów	1. Konkurencja ze strony pobliskich gmin, w tym w szczególności Bydgoszczy. 2. Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego. 3. Bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych i ich rozbiórki. 4. Brak środków na renowację zabytkowych obiektów (zwłaszcza licznych budynków gospodarczych wchodzących w skład zespołów folwarcznych będących własnością prywatną). 5. Braki w edukacji z zakresu wartości i ochrony dziedzictwa kulturowego. 6. Brak możliwości ochrony konserwatorskiej

zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc. 6.Nowoczesne techniki informatyczne stwarzające możliwość prezentacji dziedzictwa kulturowego na szerszą skalę oraz jego cyfryzację (tworzenie edukacyjnych baz danych). 7.Lokalne tematyczne strony internetowe. 8.Organizacja imprez kulturowych, tematycznych wystaw podczas których podkreśla się lokalną kulturę. 9.Zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w edukację kulturalną – warsztaty, pracownie, szkolenia, wykłady. 10.Promowanie grup przywracających dawne zwyczaje regionalne (grupy taneczne i muzyczne). 11.Korzystne położenie dla turystyki – 3 jeziora, Wiśła. 12.Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Dobrcz. 13.Zainteresowanie lokalną tradycją oraz produktami regionalnymi. 14.Wzbogacenie szlaków turystycznych o miejsca i obiekty zabytkowe. 15.Powstająca uchwała dotycząca określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków 16.Promocja i rozwój agroturystyki.	i wsparcia finansowego zabytków. 7.Duża liczba właścicieli w przypadku założeń dworsko – parkowych. 8.Brak pamięci o opuszczonych cmentarzach. 9.Wprowadzenie nowego budownictwa w otoczenie zabytkowych budynków mieszkalnych, często niezgodnego kubaturą. 10.Brak zainteresowania historią i twórczością ludową wśród młodych pokoleń. 11.Wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych. 12.Migracja młodego pokolenia do Bydgoszczy. 13.Narastająca konkurencja na regionalnym rynku turystycznym. 14.Zwiększanie zadań własnych gminy bez wsparcia finansowego.
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
1.Liczne występowanie stanowisk archeologicznych. 2.Bardzo duża liczba cmentarzy ewangelickich. 3.Stosunkowo dobrze zachowane obiekty wpisane do rejestru zabytków. 4.Występowanie obiektów kolejowych i pokolejowych. 5.Liczne Plany Odnowy Miejscowości, w których podkreśla się historię miejscowości. 6.Występowanie 12 świetlic wiejskich. 7.Prężnie działający Gminny Ośrodek Kultury w Dobrczu oraz Muzeum Regionalne w Karolewie. 8.Organizacja wszechstronnych form pobudzających zainteresowanie dziedzictwem kulturowym – spotkania, festiwale, festyny, konkursy, wystawy. 9.Szlak nadwiślański oraz jeziora koronowskich. 10.Potencjał społeczny – koła gospodyń wiejskich oraz zespół ludowy „Karolaki”. 11.Publikacje książkowe, broszury informacyjne na temat gminy.	1.Brak dostępu do niektórych zabytkowych obiektów (własność prywatna). 2.Występowanie tylko jednej biblioteki publicznej w Dobrczu – brak filii. 3.Brak środków na opiekę nad zabytkami. 4.Postępująca degradacja części cmentarzy, parków oraz obiektów w zespołach folwarcznych. 5.Brak świadomości mieszkańców miejscowości o występowaniu zabytkowych obiektów (szczególnie w przypadku ewidencji). 6.Brak dokumentów w zakresie strategii rozwoju kultury. 7.Niezadawalające oznakowanie cennych obiektów kulturowych bądź ich brak. 8.Niewystarczające propagowanie twórczości lokalnych artystów 9.Zanikanie cech tradycyjnych zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (likwidacja detali, zakrywanie drewnianej bądź ceglanej elewacji – ocieplanie budynków) 10.Niezadawalająca baza gastronomiczna.

12. Liczne gospodarstwa agroturystyczne.	11. Brak informacji turystycznej na terenie gminy.
13. Przygotowywana uchwała w sprawie dofinansowywania konserwacji zabytków.	12. Brak szlaku turystycznego promującego zabytki na terenie gminy.
14. Korzystne warunki do rozwoju turystyki.	13. Brak miejsc rekreacji i spędzania wolnego czasu.
15. Utrzymane w dobrym stanie obiekty sakralne.	

Źródło: opracowanie własne

VI. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Przedmiotowe opracowanie wyznacza gminie priorytety w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Prace nad wdrażaniem ustaleń programu oraz monitorowaniem ich postępu należą do zadań samorządu lokalnego. Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz dokumentów programowych wyższego szczebla, gminnych dokumentów strategicznych oraz inwentaryzacji terenowej z diagnozą stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

Przedmiotowy Program w zakresie ochrony zabytków gminy odnosi się do działań, o których mowa w art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 4. *Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:*

- 1) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

VI. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dobrecz wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Priorytet I Ochrona, kształtowanie i gospodarowanie krajobrazem kulturowym.
2. Priorytet II Badanie i dokumentacja zasobu kulturowego.
3. Priorytet III Promocja oraz edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego i turystyki.

VI. Kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono długofalowe kierunki działań, mogące wykraczać poza 4 - letni okres obowiązywania Programu.

Jako kierunki działań realizacji Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dobrecz w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
2. Podejmowanie działań mających na celu przywrócenie ładu przestrzennego, z uwzględnieniem walorów kulturowych.
3. Prowadzenie i monitoring gminnej ewidencji zabytków.
4. Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do promocji dziedzictwa kulturowego.
5. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Zwiększenie świadomości kulturowej społeczności lokalnej przez włączenie jej w różne formy aktywności.
7. Wzbudzenie zainteresowania historią i kulturą materialną regionu zapisaną w dziełach architektury, budownictwa, lokalnej tradycji.

8. Wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw kulturowych w zakresie podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych.

9. Podejmowanie działań umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych.

10. Turystyczna promocja regionu.

11. Stworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej.

W ramach każdego z 3 głównych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe działania. Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami ustala obowiązek złożenia po 2 latach przez władze Gminy sprawozdania z wykonania GPOnZ. W związku z powyższym dla realizacji zadań wyznaczono dwa okresy: etap pierwszy, po którym gmina dokona sprawozdania (do połowy 2021 r., za okres 2020 - 2021) oraz etap drugi (2022 - 2023).

W Programie przypisano zadania mające na celu polepszenie ogólnej sytuacji obiektów zabytkowych, jak i mieszkańców gminy w nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dobrcz jest drugim opracowaniem o takim charakterze, wykonanym dla obszaru gminy. Aby określone działania mogły być zrealizowane potrzebna jest współpraca wielu podmiotów. Najważniejszym wydaje się być skoordynowana i zrównoważona współpraca między właścicielami obiektów zabytkowych, a Gminą. Ważne jest również współdziałanie władz Gminy z jednostkami samorządu terytorialnego wyższego szczebla w odniesieniu do zabytków, ich pielęgnacji, ratowania oraz niezbędnego finansowania.

Planowany zakres działań

Priorytet I - Ochrona, kształtowanie i gospodarowanie krajobrazem kulturowym **Kierunki działań:**

- Wykonanie niezbędnych badań i prac, w tym konserwatorskich w odniesieniu do obiektów zabytkowych.
- Konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy.
- Wystąpienie z wnioskami mającymi na celu uzyskanie dotacji do remontów zabytków rejestrowych.
- Uporządkowanie terenów dawnych cmentarzy ewangelickich i cholerycznych oraz ich zabezpieczenie. Dla terenów cmentarzy należy w widocznym miejscu umieścić tablicę informacyjną.
- Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni, z uwzględnieniem starodrzewia na terenie cmentarzy (także nieczynnych), zespołów podworskich. Na szczególną uwagę zasługują parki dworskie znajdujące się w rejestrze zabytków oraz aleje dojazdowe prowadzące do dworów.
- Utworzenie budżetu gminnego na rzecz dofinansowań najbardziej potrzebnych remontów obiektów będących w GEZ.
- Modernizacja budynków należących do gminy, będących w GEZ.
- Przestrzeganie ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dóbr kultury.
- Przeciwdziałanie samowolom budowlanym, zwłaszcza przy obiektach o walorach zabytkowych prowadzącym do zanikania tradycyjnych cech zabudowy regionu.
- Racjonalne gospodarowanie przestrzenią – zwrócenie uwagi na dopasowanie nowo powstających budynków do istniejących już obiektów będących w GEZ.

Priorytet II - Badanie i dokumentacja zasobu kulturowego **Kierunki działań:**

- Bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w formie elektronicznej.
- Uświadomienie właścicielom zabytków, o włączeniu obiektów do GEZ.
- Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminnych.
- Podjęcie działań mających na celu oznakowanie obiektów rejestrowych.
- Współpraca ze Starostwem, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz innymi instytucjami związanymi z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Wspieranie tworzenia przez lokalną społeczność regionalnych portali tematycznych, hobbystycznych.

Priorytet III - Promocja oraz edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego i turystyki **Kierunki działań:**

- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością

gminy.

- Opracowanie dla lokalnej społeczności kampanii informacyjnej odnośnie możliwości pozyskania środków na cele kulturowe, w tym rewaloryzację obiektów architektury.
- Stworzenie systemu odpowiednich ulg i rekompensat finansowych dla właścicieli i dzierżawców obiektów zabytkowych mających na celu podejmowanie przez nich działań rewaloryzacyjnych.
- Wykreowanie wizerunku gminy, w oparciu o dziedzictwo kulturowe i lokalną tożsamość mieszkańców.
- Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów.
- Organizacja imprez kulturalnych.
- Organizacja konkursów fotograficznych o lokalnym temacie przewodnim (pejzaż, architektura, ludzie, wydarzenia).
- Organizacja konkursów na zaprojektowanie kieszonkowego przewodnika turystycznego gminy z uwzględnieniem obiektów zabytkowych i kulturowych.
- Organizacja konkursów plastycznych związanych z kulturą lokalną (obrazy, makiety).
- Wspieranie istniejących grup przywracających dawne praktyki taneczne, muzyczne, kulinarne związane z lokalnym folklorem.
- Promocja Muzeum Regionalnego w Karolewie.
- Promocja książek, publikacji dotyczących gminy i jej zasobów przyrodniczo - kulturowych.
- Promocja lokalnych festynów oraz regionalnych potraw.
- Stworzenie projektu form małej architektury (ławki, śmietniki, altany) towarzyszącej trasom turystycznym i najważniejszym obiektom zabytkowym gminy.
- Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych.
- Opracowanie koncepcji wytyczenia szlaku turystycznego promującego najważniejsze zabytki gminy.
- Promocja gminy w oparciu o m.in. najstarszy kościół powiatu bydgoskiego we Włókach.

VII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Dobrcz w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego programu stanowi szansę na rozwój w Gminie Dobrcz oraz na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych powinny się odbywać na zasadzie poszanowania istniejącej wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. WKZ),
- b) **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- c) **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),
- d) **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- e) **instrumentów kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami).

- f) **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- g) **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),
- h) **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- i) **instrumentów kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami).

VIII. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dobrcz będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jego realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Dobrcz, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. Z realizacji programów zarządc województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Gminnego Programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków z terenu Gminy Dobrcz uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocenę przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (muzea, domy kultury, świetlice wiejskie, biblioteki),
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy turystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy Dobrcz Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na stronie internetowej Gminy Dobrcz.

Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dobrcz będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp. Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane.

Gmina i podległe jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

IX. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Środki finansowe związane z zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami dla Gminy Dobrcz mogą być uzyskane z następujących źródeł:

- środki publiczne;
- środki krajowe (budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, fundusze celowe);
- środki zagraniczne (środki Unii Europejskiej i inne);
- środki niepubliczne (środki osób fizycznych, prawnych, spółek, organizacji, fundacji, instytucji kościelnych).

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określone zostały w rozdziale 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządowych. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ww. ustawy.

Dysponentami powyższych środków są:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków.

3. Organ stanowiący - gminy, powiaty, samorządy województwa realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

Poniżej wskazano przykładową listę instytucji oraz programów umożliwiających częściowe sfinansowanie zadań wskazanych w przedstawionym Programie.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. mecenat, są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez między innymi jednostki samorządu terytorialnego.

Program dziedzictwo kulturowe ma za zadanie wspierać działalność muzeów oraz popularyzować lokalną kulturę. Jego celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z priorytetów, w których uwzględniono ich cel oraz pulę dofinansowania. Priorytety programu „Dziedzictwo kulturowe”:

1. Ochrona zabytków – celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Wspieranie działań muzealnych - celem priorytetu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliai i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych.

3. Kultura ludowa i tradycyjna - celem priorytetu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

4. Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą - celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat.

5. Ochrona zabytków archeologicznych - celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

6. Miejsca Pamięci Narodowej - celem priorytetu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy

Dotacja realizowana jest ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Kujawsko-Pomorski. Jest to dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Środki Funduszu Kościelnego, stosownie do art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354), przeznacza się m.in. na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej. Przewiduje się wykonanie tylko podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże), ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu

Przedmiotem dofinansowania objęty może być pełen zakres prac związanych z konserwacją i rekonstrukcją przyrodniczą, konserwacją i rekonstrukcją urządzeń wodnych w parkach w zespołach pałacowo lub dworsko - parkowych (za wyjątkiem przygotowania dokumentacji i nadzoru).

Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014 - 2020 będzie podstawowym instrumentem realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014 - 2020 zawiera listę osi priorytetowych, których jest 12. Czwartą osią priorytetową jest region przyjazny środowisku. W jej ramach wspierane będą projekty realizowane w instytucjach kultury, bibliotekach, archiwach, muzeach, obiektach i na obszarach zabytkowych, obszarach poprzemysłowych o wartościach historycznych, a także na konserwację zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych stanowiących dziedzictwo dokumentacyjne. Inwestycje w zakresie kultury będą skoncentrowane na realizacji projektów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego oraz obiektów zabytkowych ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu, a także na rozwoju zasobów kultury. Przedstawiono tu priorytet inwestycyjny 6c. „Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego”.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Program ten jest kontynuacją głównych kierunków inwestycyjnych zawartych w poprzedniej perspektywie 2007 – 2013.

W ramach programu ma funkcjonować 10 osi priorytetowych, w tym oś 8, pod nazwą ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury. Przewidziana dotacja na cele kultury ma wynieść 467,3 mln euro.

Finansowanie przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym

Partnerstwo publiczno-prywatne (PPP) stanowi formę realizacji zadań publicznych przez podmiot prywatny przy wykorzystaniu możliwości finansowych, organizacyjnych lub innych podmiotu prywatnego. Istotą partnerstwa jest to, iż zlecającym zadanie jest podmiot publiczny, natomiast wykonawcą partner prywatny, którym zgodnie z ustawą o PPP jest przedsiębiorca lub przedsiębiorca zagraniczny.

Szczegółowe informacje w zakresie dofinansowań i związanych z nimi programów znajdują się na stronach internetowych przedstawionych instytucji.

X. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na

właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami.

Art.5. *Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:*

- 1) *naukowego badania i dokumentowania zabytku;*
- 2) *prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;*
- 3) *zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;*
- 4) *korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;*
- 5) *popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.*

W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków.

Art.28. *Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:*

- 1) *uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;*
- 2) *zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;*
- 3) *zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;*
- 4) *zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.*

Na mocy art. 29 ust. 1 na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań.

Art.29. 1. *Organy ochrony zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku mogą prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje.*

Zapisy art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają zasady finansowania opieki nad zabytkami.

1. *W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.*

2. *Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Cele określone w GPONZ dla Gminy Dobrcz będą osiąganymi poprzez:

- wspólne działania władz Gminy z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Starostwem Powiatowym w Bydgoszczy, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów;
- inicjatywy własne władz Gminy Dobrcz;
- stosowanie instrumentów finansowych (dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp.);
- funkcje programowe (programy lokalne i projekty, kontrakty, itp.);
- inne działania aktywizujące.

WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946)
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782, 1378)
3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713, 1378).
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086, 1378).
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333).
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz. 1219, 1378, 1565).
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55, 471, 1378.).
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65, 284, 471, 782, 1709).
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057).
11. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2020 r. poz. 802, 1086).
12. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1473, z 2020 r. poz. 284).
13. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).
14. Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 711).
15. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354).
16. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 Nr 113, poz. 661).
17. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 , poz. 399 ze zm.).

Literatura i wybrane dokumenty programowe:

1. Strategia Rozwoju Kraju 2020,
2. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami na lata 2014–2017.
3. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004 - 2020,
4. Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – „Dziedzictwo Kulturowe”,
5. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie,
6. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030,
7. Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007 – 2020,
8. Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014 – 2020,
9. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
10. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013 – 2016,
11. Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego,

12. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bydgoskiego na lata 2013-2016,
13. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Gmina Dobrcz,
14. Strategia Rozwoju Gminy Dobrcz na lata 2014 – 2022,
15. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Dobrcz,
16. Plany Odnowy Miejscowości na terenie Gminy Dobrcz,
17. Gminny Program Opieki nad Zabytkami, Poradnik metodyczny, NID 2009,
18. Gminny Program Opieki nad Zabytkami, Poradnik metodyczny, Poradnik prawny Konserwatora Zabytków, Kurier Konserwatorski,
19. Wytyczne opracowywania karty adresowej zabytku nieruchomego, Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, Warszawa 2011 r.,
20. Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków ICOMOS, Politechnika Lubelska, Warszawa – Lublin 2009 r.,
21. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009 r.,
22. Geografia osadnictwa, Daniela Szymańska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009,
23. Wiśłana Trasa Rowerowa, Dobrcz i okolice, W. Bykowski, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu,
24. Dobrcz na weekend,
25. VIII wieków Dobrcza na kartach historii 1213 – 2013, Omikron, D. Karbowski, Dobrcz 2013.

Dostępne strony internetowe:

www.sejm.gov.pl	www.stat.gov.pl
www.natura2000.gdos.gov.pl	www.geoportal.gov.pl
www.mir.gov.pl	www.mkidn.gov.pl
www.funduszeuropejskie.gov.pl	www.torun.wkz.gov.pl
www.nid.pl	
www.odleglosci.info	www.dobrcz.bip.net.pl
www.polskiezabytki.pl	www.gok.dobrcz.info
www.isap.sejm.gov.pl	www.takajestem.gminadobrcz.pl
www.obszary.natura2000.org.pl	www.kazmiarz.pl
www.emgsp.pgi.gov.pl	www.powidla.pl
www.planyzagospodarowania.pl	www.komukomu.com.pl
www.atlaswsi.pl	www.atlas.kujawsko-pomorskie.pl

Materiały w posiadaniu Urzędu Gminy Dobrcz:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Gmina Dobrcz,
- Strategia Rozwoju Gminy Dobrcz na lata 2014 – 2022,
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Dobrcz,
- Plany Odnowy Miejscowości na terenie Gminy Dobrcz,
- VIII wieków Dobrcza na kartach historii 1213 – 2013, Omikron, D. Karbowski,
- Raport CEIDG